บทที่ 5

สรุปผลการวิจัย อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ

อินเทอร์เน็ตเป็นพื้นที่ซึ่งมีความหลากหลายสถานภาพทั้งการเป็นชุมชนเสมือนจริง เป็นสื่อสารมวลชน เป็นเทคโนโลยีการสื่อสาร และเป็นพื้นที่ส่วนตัวที่เป็นสาธารณะ อินเทอร์เน็ตจึงมีความสำคัญอย่างยิ่งในสมัยปัจจุบันกลายเป็นส่วนหนึ่งของวิถีชีวิตคนทั่วไป เทคโนโลยีอินเทอร์เน็ตมีพัฒนาการทางและมีการขยายตัวของผู้ใช้งานอย่างรวดเร็วทั่วโลกรวมทั้งประเทศไทย อย่างไรก็ตาม ในมุมมองของรัฐอินเทอร์เน็ตเป็นสื่อที่สามารถสร้างอิทธิพลต่อความรับรู้ ความคิด และทัศนคติของผู้คนได้อย่างกว้างขวาง รวมทั้งอาจก่อให้เกิดผลกระทบทางการเมือง เศรษฐกิจ และสังคมวัฒนธรรม หากไม่มีการกำกับดูแลให้เป็นไปตามบรรทัดฐานของรัฐ อินเทอร์เน็ตอาจก่อให้เกิดความวุ่นวาย ความสับสน และความขัดแย้งในสังคมส่งผลต่อสถานภาพและเสถียรภาพของรัฐได้ รัฐจึงมองว่าการควบคุมกำกับอินเทอร์เน็ตจึงเป็นสิ่งสำคัญจำเป็นที่จะต้องดำเนินการในหลากหลายรูปแบบทั้งทางตรงและทางอ้อม

งานวิจัยการกำกับดูแลเนื้อหาอินเทอร์เน็ตของรัฐจึงมุ่งตอบคำถามของการวิจัยว่า 1) แนวคิดหรือความคิดในการกำกับดูแลเนื้อหาอินเทอร์เน็ตผ่านกลไกที่ใช้ในการกำกับดูแล และการกระทำต่าง ๆ ของรัฐทั้งทางตรงและทางอ้อมเป็นอย่างไร 2) ทิศทางการกำกับดูแลเนื้อหาอินเทอร์เน็ตของรัฐที่ผ่านมาเป็นอย่างไร และแนวโน้มการกำกับดูแลเนื้อหาอินเทอร์เน็ตของรัฐในอนาคตจะเป็นอย่างไร และ 3) แนวทางการกำกับดูแลเนื้อหาอินเทอร์เน็ตของรัฐในอนาคตควรเป็นอย่างไร โดยมีข้อถกแถลงของการวิจัย (Research Arguments) ว่า การกำกับดูแลเนื้อหาอินเทอร์เน็ตของรัฐไทย มิได้มีเพียงการกำกับดูแลตามแนวคิดการกำกับโดยรัฐ (State-Regulation) ด้วยการออกกฎหมายและการบังคับใช้กฎหมายโดยกลไกหน่วยงานรัฐต่าง ๆ เพื่อควบคุมเหนือผู้เล่นอื่น ๆ เท่านั้น หากแต่ยังมีอิทธิพลของรัฐพันลึก (Deep State) ตลาด บรรทัดฐานทางสังคมภายใต้มายาคติความเป็นไทย (Thainess) ซึ่งเป็นอุดมการณ์ของรัฐไทย รวมทั้งสถาปัตยกรรม/โครงสร้างอินเทอร์เน็ตที่รัฐเป็นผู้ผูกขาดอีกด้วย การกำกับดูแลเนื้อหาอินเทอร์เน็ตในประเทศไทยมีลักษณะพิเศษ ซึ่งตัวแบบในการอธิบายการกำกับดูแลเนื้อหาอินเทอร์เน็ตไม่อาจอธิบายได้อย่างครบถ้วนสมบูรณ์ เนื่องจากอิทธิพลของรัฐพันลึกจะเข้ามามีบทบาทในการกำกับดูแลเนื้อหาอินเทอร์เน็ตเมื่อมี “สภาวะยกเว้น” งานวิจัยนี้จึงมุ่งเน้นไปสู่การสร้าง ***“ตัวแบบ” (model)*** เพื่อเป็น ***“ทฤษฎีฐานราก” (Grounded Theory)*** ในการอธิบายการกำกับดูแลเนื้อหาอินเทอร์เน็ตของรัฐไทย อันจะทำให้เห็นทิศทาง แนวโน้ม และเสนอแนะแนวทางการกำกับดูแลเนื้อหาอินเทอร์เน็ตของรัฐที่เหมาะสมกับสภาพแวดล้อมทางสังคมการเมืองต่อไปในอนาคต

งานวิจัยการกำกับดูแลเนื้อหาอินเทอร์เน็ตของรัฐจึงมีวัตถุประสงค์ 2 ประการ ดังต่อไปนี้

1) เพื่อศึกษาและวิเคราะห์ถึงแนวคิดหรือความคิดในการกำกับดูแลเนื้อหาอินเทอร์เน็ตผ่านกลไกที่ใช้ในการกำกับดูแล และการกระทำต่าง ๆ ของรัฐที่เกี่ยวข้องกับการกำกับดูแลเนื้อหาอินเทอร์เน็ตทั้งทางตรงและทางอ้อม

2) เพื่ออธิบายทิศทาง คาดการณ์แนวโน้ม และเสนอแนะแนวทางการกำกับดูแลเนื้อหาอินเทอร์เน็ตของรัฐในอนาคต

ขอบเขตการวิจัยนี้จะศึกษาในเรื่องการกำกับดูแลเนื้อหาอินเทอร์เน็ตในส่วนของรัฐโดยศึกษาเฉพาะการกำกับดูแลเนื้อหาอินเทอร์เน็ตเกี่ยวกับการเมือง ขอบเขตด้านระยะเวลา ตั้งแต่ พ.ศ. 2548 ซึ่งเป็นช่วงเริ่มต้นความขัดแย้งทางการเมืองร่วมสมัยที่ส่งผลต่อการเมืองไทยมาจวบจนปัจจุบัน อินเทอร์เน็ตในยุค Web 2.0 ซึ่งมีการขยายตัวของสื่อสังคมออนไลน์ได้ถูกใช้เป็นเครื่องมือทางการเมืองที่สำคัญ จนถึง พ.ศ. 2565 ซึ่งเป็นยุค Web 4.0 ที่อินเทอร์เน็ตและสื่อสังคมออนไลน์พัฒนามาจนเป็นส่วนหนึ่งของวิถีชีวิตในสังคมไทย เช่น YouTube, Facebook, Twitter ที่ส่งพลังต่อการเมือง ขณะเดียวกันรัฐก็มีพัฒนาการในการกำกับดูแลอินเทอร์เน็ตทั้งทางตรงและทางอ้อมมากขึ้นเป็นลำดับเช่นเดียวกัน ส่วนขอบเขตด้านเนื้อหาแบ่งเป็น 3 ส่วนใหญ่ ๆ ได้แก่ ความคิด หรือแนวคิดของรัฐในการกำกับดูแลเนื้อหาอินเทอร์เน็ต ระดับความเข้มงวดของการกำกับดูแลเนื้อหาอินเทอร์เน็ตของรัฐ และมาตรการการกำกับดูแลเนื้อหาอินเทอร์เน็ตทั้งทางกฎหมายและการกระทำของรัฐต่าง ๆ โดยพิจารณาเฉพาะการกำกับดูแลเนื้อหาอินเทอร์เน็ตในประเด็นทางการเมือง

การทบทวนวรรณกรรมที่เกี่ยวข้องกับการวิจัยนี้ เป็นการศึกษาวิจัยเอกสารเพื่อเป็นพื้นฐานไปสู่การแสวงหาคำตอบของการวิจัย ผู้วิจัยได้ศึกษาแนวคิด ทฤษฎีต่าง ๆ มาใช้เป็นพื้นฐานในการวิเคราะห์ข้อมูล โดยในส่วนแรกกล่าวถึงแนวคิดเกี่ยวกับอินเทอร์เน็ต พัฒนาการของอินเทอร์เน็ตทั้งในระดับสากลและในประเทศไทย ผลกระทบของอินเทอร์เน็ต ความสัมพันธ์ระหว่างอินเทอร์เน็ตกับการเมืองไทย แนวคิดเกี่ยวกับการกำกับดูแลเนื้อหาอินเทอร์เน็ต แนวคิดของ Lawrence Lessig ประเภทวิทยาของการกำกับดูแลเนื้อหาอินเทอร์เน็ต กลไกในการกำกับดูแลเนื้อหาอินเทอร์เน็ต แนวคิดเกี่ยวกับเสรีภาพในการแสดงออก และแนวคิดรัฐพันลึก ในส่วนต่อมากล่าวถึงงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง แล้วนำองค์ความรู้ทั้งหมดมาประมวลเป็นกรอบแนวคิดทฤษฎี (Theoretical Framework) โดยใช้แนวคิดเรื่ององค์ประกอบของการกำกับดูแลอินเทอร์เน็ต (Pathetic Dot Theory) ของ Lawrence Lessig เป็นแนวคิดหลักมาสร้างกรอบแนวคิดในการศึกษาวิจัย (Conceptual Framework)

การศึกษาครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) หน่วยในการวิเคราะห์ (Unit of Analysis) เป็นหน่วยระดับสังคม (Societal Unit) และระดับในการวิเคราะห์ (Level of analysis) เป็นระดับมหภาค (Macro Analysis) ซึ่งอาศัยข้อมูลจาก 2 ส่วน ได้แก่ ข้อมูลจากการวิจัยเอกสาร (Documentary Research) และข้อมูลจากการวิจัยภาคสนาม (Field Research) ดำเนินการคัดเลือกกลุ่มตัวอย่างด้วยวิธีการเลือกแบบเฉพาะเจาะจง (Purposive Sampling) ใช้วิธีการเก็บข้อมูลจากผู้ให้ข้อมูลหลัก (Key Informant Interview) คือ การสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth interview) เป็นการสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้าง โดยกำหนดตัวผู้ตอบเป็นการเฉพาะเจาะจง เพราะผู้ตอบเป็นกลุ่มเป้าหมายที่เหมาะสมกับวัตถุประสงค์ของการวิจัย จำนวน 15 คน โดยแบ่งเป็น 4 กลุ่ม ได้แก่ (1) ตัวแทนของภาครัฐซึ่งมีส่วนเกี่ยวข้องกับการกำกับดูแลเนื้อหาอินเทอร์เน็ต จำนวน 5 คน (2) ผู้ใช้อินเทอร์เน็ต สื่อมวลชน ผู้ตรวจสอบภาคประชาสังคม จำนวน 5 คน (3) ผู้ให้บริการอินเทอร์เน็ต และสื่อสังคมออนไลน์ จำนวน 3 คน และ (4) นักวิชาการ ผู้เชี่ยวชาญด้านอินเทอร์เน็ต จำนวน 2 คน

ข้อมูลเชิงที่ได้จากการสัมภาษณ์และข้อมูลจากการวิจัยเอกสารจะถูกนำมาวิธีการวิเคราะห์เปรียบเทียบข้อมูลอย่างต่อเนื่อง (Constant Comparative method) จากการสัมภาษณ์เชิงลึกและการวิจัยเอกสารแต่ละครั้งตลอดทั้งการศึกษา จนกระทั่งเกิดการอิ่มตัวเชิงทฤษฎี การวิเคราะห์ข้อมูลดำเนินการตามลำดับ คือการเปิดรหัส (open coding) การหาความสัมพันธ์ของรหัส (Axial coding) และการคัดเลือกรหัส (Selective coding) ด้วยโปรแกรม Atlas.ti เพื่อวิเคราะห์และประมวลผลโดยเชื่อมโยงความสัมพันธ์ในแง่ต่าง ๆ จากนั้นได้นำข้อมูลมาทำการวิเคราะห์ข้อมูลร่วมกันอย่างเป็นระบบและนำไปสู่การเชื่อมโยงข้อมูลเข้าด้วยกันโดยใช้การวิเคราะห์ข้อมูลเชิงพรรณนา (Descriptive Analysis) พัฒนาตัวแบบ (model) นำไปสู่การสร้างทฤษฎีฐานราก (Grounded Theory) ในการอธิบายการกำกับดูแลเนื้อหาอินเทอร์เน็ตของรัฐไทย อันจะทำให้เห็นทิศทาง แนวโน้ม และเสนอแนะแนวทางการกำกับดูแลเนื้อหาอินเทอร์เน็ตของรัฐที่เหมาะสมกับสภาพแวดล้อมทางสังคมการเมืองต่อไป

ผลการศึกษาวิจัย สามารถสรุปได้ ดังต่อไปนี้

5.1 สรุปผลการวิจัย

อินเตอร์เน็ตได้กลายมาเป็นฐานเชื่อมโยงผู้คนในสังคมเข้าด้วยกันจนเกิดเครือข่ายทางสังคมรูปแบบใหม่ ทำให้เกิดการสื่อสารทางการเมืองจากผู้ใช้จำนวนมาก เกิดสื่อมวลชนภาคประชาชน (citizen journalism) เกิดการสร้างพื้นที่สาธารณะ (public sphere) การสื่อสารมวลชนด้วยตนเอง (mass self-communication) และเกิดนักกิจกรรมเคลื่อนไหวภาคพลเมืองบนอินเทอร์เน็ต (civic tech activists) อย่างมากมาย อย่างไรก็ตามอินเตอร์เน็ตก็ยังมิได้เป็นพื้นที่ของประชาชนอย่างแท้จริง ในอีกด้านผู้มีอำนาจรัฐ กลุ่มทุนธุรกิจ ผู้มีขีดความสามารถทางเทคโนโลยีต่างก็มุ่งเข้ายึดกุม สร้างอิทธิพล และแสวงหาประโยชน์จากเครือข่ายทางสังคมออนไลน์นี้ด้วยเช่นกัน อินเทอร์เน็ตกับการเมืองจึงมีความสัมพันธ์กันในลักษณะ “การเมืองบนอินเทอร์เน็ต” ขณะเดียวกันก็มี “การเมืองของอินเทอร์เน็ต” ที่คู่ขนานไปกับการเมืองในโลกกายภาพอีกด้วย

หลักปรัชญาของอินเทอร์เน็ต (The philosophy of the internet) ที่ยอมรับเสรีภาพในการติดต่อสื่อสารถึงกัน ตัวตนของผู้ใช้อินเตอร์เน็ตมีทั้งเปิดเผยและถูกซ่อนเร้นไว้ ความไม่ชัดเจนในการแบ่งพื้นที่ส่วนตัวกับพื้นที่สาธารณะบนโลกไซเบอร์ ตลอดจนความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นอย่างรวดเร็วด้วยความก้าวหน้าทางเทคโนโลยีอินเทอร์เน็ต ส่งผลให้พรมแดนอำนาจรัฐถูกจำกัดไม่สามารถใช้อำนาจอธิปไตยเด็ดขาดเหนืออาณาเขตได้อย่างสมบูรณ์ ความคิดของรัฐในการใช้อำนาจรัฐรวมถึงการบังคับใช้กฎหมายด้วยกลไกแบบเดิมจึงไม่อาจเกิดขึ้นได้ง่ายนักในโลกแห่งอินเทอร์เน็ต ปรากฏการณ์ดังกล่าวเกิดขึ้นพร้อมกับการขยายตัวของแพลตฟอร์มดิจิทัลต่าง ๆ บนเครือข่ายอินเทอร์เน็ต ในปัจจุบันมีผู้คนจำนวนมากมายเข้ามาใช้เครือข่ายอินเทอร์เน็ตมากขึ้นกว่าในอดีตที่มีเพียงเว็บไซต์ กระดานสนทนา และห้องสนทนาเพียงเท่านั้น แพลตฟอร์มดิจิทัลสมัยใหม่ในรูปแบบสื่อสังคมออนไลน์ยังเป็นทางเลือกใหม่ในการสร้าง“พื้นที่สาธารณะ”ทางการเมือง

มีการศึกษาวิจัยหลายชิ้นที่ชี้ให้เห็นว่ารูปแบบกำกับดูแลเนื้อหาอินเทอร์เน็ตของรัฐในปัจจุบันกำลังล้มเหลวเนื่องจากอุดมการณ์แนวคิดทางการเมือง ระบบเศรษฐกิจ และโครงสร้างทางกฎหมายของรัฐไม่ได้สอดคล้องกับสภาพแวดล้อมของศตวรรษที่ 21 อีกต่อไป งานศึกษาเกี่ยวกับการควบคุมอินเทอร์เน็ตได้รับความสนใจเพิ่มขึ้นเพราะมีหลักฐานและการพัฒนาแนวทางปฏิบัติในการควบคุมอินเทอร์เน็ตที่ท้าทายแนวคิดอินเทอร์เน็ตเพื่อพัฒนา

ประชาธิปไตยบ่อยมากยิ่งขึ้น[266] อย่างไรก็ตาม การศึกษาการควบคุมอินเทอร์เน็ตในปัจจุบันประสบกับจุดอ่อนหลายประการ แม้ว่าการศึกษาเหล่านี้มักจะให้รายละเอียดโดยเฉพาะในทางเทคนิคเกี่ยวกับการควบคุมอินเทอร์เน็ตว่ามีลักษณะและการนำไปปฏิบัติอย่างไร แต่กลับให้คำตอบเพียงเล็กน้อยว่าทำไมการควบคุมทางการเมืองของอินเทอร์เน็ตจึงเกิดขึ้น ขาดคำอธิบายทางทฤษฎีที่ระบุแรงผลักดันและข้อจำกัดของการควบคุมอินเทอร์เน็ต[267] โดยการศึกษาปัจจัยของการควบคุมอินเทอร์เน็ตยังมีไม่มากนัก นอกจากปัจจัยจากระบอบการเมืองแล้ว อุดมการณ์ความคิดชาตินิยมก็มีส่วนในการควบคุมกำกับอินเทอร์เน็ตด้วย และในกรณีสังคมการเมืองไทยแนวคิดความเป็นไทยเป็นอุดมการณ์หลักของรัฐที่ส่งผลต่อความคิดทางสังคมการเมืองของผู้มีอำนาจรัฐและประชาชนในสังคมจำนวนไม่น้อย รวมถึงโครงสร้างรัฐที่มีลักษณะเป็นรัฐพันลึก ล้วนเป็นปัจจัยแฝงเร้นที่สำคัญในการควบคุมกำกับอินเทอร์เน็ตในประเทศไทย และส่งผลต่อการเมืองของอินเทอร์เน็ตในสังคมไทยแต่ละสมัยด้วยเช่นกัน

ความเป็นการเมืองของอินเทอร์เน็ตในสังคมไทยช่วงก่อน พ.ศ. 2548 ยังมีไม่มากนัก เนื่องจากอินเทอร์เน็ตอยู่ในฐานะของการเป็นเครื่องมือหรือช่องทางในการสื่อสารทางการเมืองแบบทางเดียว ในยุค Web 1.0 ผู้บริหารเว็บไซต์เป็นผู้สร้างข้อมูลเท่านั้น ผู้ใช้อ่านได้เพียงอย่างเดียว และเป็นแบบคงที่ซึ่งหมายความว่าผู้ใช้ไม่สามารถเพิ่มหรือโต้ตอบกับเว็บไซต์ได้ การใช้งานอินเทอร์เน็ตในสมัยดังกล่าวจึงเน้นไปที่เว็บไซต์ของหน่วยงานรัฐ พรรคการเมือง นักการเมือง และองค์กรทางการเมือง แต่ยังไม่ได้เป็นพลังจากประชาสังคมที่ส่งผลต่อการเมืองมากนัก ในช่วง พ.ศ. 2548 - การรัฐประหาร พ.ศ. 2549 ความขัดแย้งทางการเมืองจึงได้เริ่มขยายอาณาบริเวณเข้าสู่พื้นที่อินเทอร์เน็ตในช่วงนี้ด้วยเช่นกัน เป็นสมัยที่เทคโนโลยีอินเทอร์เน็ตยุค Web 2.0 เริ่มเข้ามามีบทบาททางการเมืองมากขึ้นโดยเฉพาะสื่อสังคมออนไลน์ ประกอบกับการเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรเป็นการทั่วไปในวันที่ 2 เมษายน พ.ศ. 2549 ซึ่งศาลรัฐธรรมนูญวินิจฉัยให้เป็นโมฆะ อินเทอร์เน็ตจึงได้กลายเป็นพื้นที่การต่อสู้ในโลกไซเบอร์ระหว่างกลุ่มผู้สนับสนุนรัฐบาลทักษิณและกลุ่มผู้ต่อต้าน เช่น กลุ่มพันธมิตรฯ กระทั่งเกิดการรัฐประหารใน พ.ศ. 2549 ผลจากการต่อสู้ทางการเมืองในโลกไซเบอร์ซึ่งมีประเด็นที่เกี่ยวข้องกับความมั่นคงของรัฐ ทำให้หลังการรัฐประหาร พ.ศ. 2549 รัฐบาล คมช. ได้ผลักดันให้มีการออกพระราชบัญญัติว่าด้วยการกระทำความผิดเกี่ยวกับคอมพิวเตอร์ พ.ศ. 2550 ซึ่งเป็นกฎหมายที่มุ่งกำกับดูแลเนื้อหาบนอินเทอร์เน็ตโดยตรง ในทางตรงข้ามหลังการรัฐประหารความขัดแย้งทางการเมืองกลับขยายตัวมากยิ่งขึ้น การชุมนุมของกลุ่มพันธมิตรฯ กลุ่ม นปช. และกลุ่ม กปปส. ประกอบกับผลจากเทคโนโลยีอินเทอร์เน็ตยุค Web 2.0 ในช่วงก่อนหน้าและการเข้าสู่ยุค Web 3.0 ทำให้ผู้ใช้เป็นผู้ผลิตสร้างเนื้อหาได้ด้วยตนเอง (User Generated Content: UGC) บนอินเทอร์เน็ต สื่อสังคมออนไลน์ซึ่งเป็นที่นิยมในสมัยนั้น เช่น Facebook, YouTube, Twitter ได้เปิดพื้นที่การมีส่วนร่วมให้กับประชาชนอย่างกว้างขวาง แต่ในอีกทางหนึ่งก็เป็นพื้นที่ไซเบอร์ในการสร้างวาทกรรมความเกลียดชังหรือ “ประทุษวาจา” (hate speech) ด้วยเช่นกัน มีการจัดตั้งหน่วยงานป้องกันปราบปราม เช่น กองบังคับการปราบปรามการกระทำ

---

[266] Deibert and Rohozinski, “Beyond Denial: Introducing Next-Generation Information Access Controls,” ibid., 3-12.

[267] Wacker, Gudrun, ibid., 58-82.; Rodan, Garry ibid., 63-89.

ความผิดเกี่ยวกับอาชญากรรมทางเทคโนโลยี (บก.ปอท.) ทำให้ในช่วงเวลานี้มีการใช้ พ.ร.บ.คอมพิวเตอร์ฯ พ.ศ. 2550 ดำเนินคดีและปิดกั้นเว็บไซต์หรือสื่อสังคมออนไลน์ที่มีจุดประสงค์ทางการเมืองและหมิ่นสถาบันพระมหากษัตริย์ไปเป็นจำนวนมาก สถานการณ์ทางการเมืองดังกล่าวเป็นข้ออ้างสำคัญในการรัฐประหาร พ.ศ. 2557 ในเวลาต่อมา

หลังการรัฐประหาร พ.ศ. 2557 รัฐบาล คสช. ตระหนักถึงอิทธิพลของอินเทอร์เน็ต จึงมีการใช้อำนาจควบคุมกำกับอินเทอร์เน็ตเป็นอย่างมากโดยเฉพาะสื่อสังคมออนไลน์ซึ่งมีประเด็นที่เกี่ยวข้องกับความมั่นคงของรัฐ ทำให้มีการผลักดันการร่างพระราชบัญญัติว่าด้วยการกระทำความผิดเกี่ยวกับคอมพิวเตอร์ (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2560 รวมถึงการออกประกาศหรือคำสั่งของ คสช. การมีแนวคิดที่จะทำซิงเกิลเกตเวย์ (Single Gateway) การจัดตั้งศูนย์ต่อต้านข่าวปลอมประเทศไทย (Anti-Fake News Center Thailand) ศูนย์ประสานงานการป้องกันปราบปรามและแก้ไขปัญหาการเผยแพร่ข้อมูลเท็จทางสื่อสังคมออนไลน์ในส่วนกลาง กระทรวง และจังหวัด รวมทั้งมีความพยายามควบคุมกำกับไปถึงสถาปัตยกรรมโครงสร้างอินเทอร์เน็ตในประเทศไทยด้วยการออกพระราชบัญญัติการรักษาความมั่นคงปลอดภัยไซเบอร์ พ.ศ. 2562 ตลอดจนออกประกาศ ระเบียบ คำสั่งที่เกี่ยวข้องกับการควบคุมกำกับอินเทอร์เน็ตอีกมากมาย นอกจากนี้ ยังมีการปฏิบัติการของรัฐในการสอดส่องผู้ใช้อินเทอร์เน็ต นักกิจกรรม นักวิชาการ นักการเมือง หรือแม้กระทั่งการจับกุมดำเนินคดีเกี่ยวกับอินเทอร์เน็ต หรือการปฏิบัติการข้อมูลข่าวสาร (Information Operation: IO) เป็นต้น

ขณะที่ประชาชนกลับรู้สึกตื่นตัวกับเรื่องเสรีภาพอินเทอร์เน็ตมากขึ้น แนวโน้มการใช้อินเทอร์เน็ตและคอมพิวเตอร์ในช่วงระหว่าง พ.ศ. 2557 – 2565 พบว่า ในระยะเวลา 8 ปีนี้ ประเทศไทยมีผู้ใช้อินเทอร์เน็ตเพิ่มขึ้น โดยผู้ใช้อินเทอร์เน็ตเพิ่มขึ้นจากร้อยละ 34.9 (21.7 ล้านคน) ใน พ.ศ. 2557[268] เป็นร้อยละ 86.6 (56.7 ล้านคน) ใน พ.ศ. 2565 (ไตรมาส 1)[269] การเคลื่อนไหวของกลุ่มคนรุ่นใหม่ พ.ศ. 2563-2565 มีการใช้สื่อสังคมออนไลน์เป็นเครื่องมือในการต่อสู้กันทางความคิด (Air War) ท่ามกลางบรรยากาศทางการเมืองที่ร้อนแรงในการชุมนุม (Ground War) นำไปสู่การควบคุมสื่อทั้งของรัฐและประชาชน ช่องทางในการแสดงความคิดเห็นทางการเมืองบนโลกออนไลน์ เช่น Facebook, YouTube, Twitter ได้กลายเป็นช่องทางสำคัญในการนำเสนอข้อมูลตามอุดมการณ์ ทัศนคติ ค่านิยม และความคิดความเชื่อทางการเมืองของแต่ละขั้วอุดมการณ์ ในอีกมุมหนึ่งการถกแถลงทางการเมืองดังกล่าวได้ถ่ายทอดการแบ่งขั้วทางการเมือง (Political Polarization) เข้าสู่โลกแห่งอินเทอร์เน็ต ขณะเดียวกันอินเทอร์เน็ตก็เป็นกลไกสำคัญในการขับเคลื่อนผลิตซ้ำการแบ่งขั้วทางการเมืองในโลกกายภาพด้วยเช่นกัน เกิด “ภาวะโลกคู่ขนานทางการเมือง” ที่ส่งผลต่อ “การกระทำรวมหมู่” (Collective Action) ในโลกกายภาพ ที่กำลังปรับเปลี่ยนรูปโฉมมาสู่ “การกระทำแบบเครือข่าย (Connective Action)” ในโลกออนไลน์ เมื่อเปรียบเทียบระดับเสรีภาพบนอินเทอร์เน็ต (Freedom on the Net) ของ freedomhouse.org กับร้อยละผู้ใช้

---

[268] สำนักงานสถิติแห่งชาติ กระทรวงเทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสาร, ***สำรวจการมีการใช้เทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสารในครัวเรือน พ.ศ. 2557***, อ้างแล้ว, 16.

[269] สำนักงานสถิติแห่งชาติ กระทรวงดิจิทัลเพื่อเศรษฐกิจและสังคม, ***การสำรวจการมีการใช้เทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสารในครัวเรือน พ.ศ. 2565 (ไตรมาส 1)***, อ้างแล้ว, จ.

อินเทอร์เน็ตในประเทศไทย ช่วง พ.ศ. 2554 – 2564 จะเห็นได้ว่า นับตั้งแต่ พ.ศ. 2557 แนวโน้มผู้ใช้อินเทอร์เน็ตในประเทศไทยเพิ่มสูงขึ้นต่อเนื่องอย่างเป็นลำดับ ขณะที่ระดับเสรีภาพบนอินเทอร์เน็ตลดลงและมีแนวโน้มทรงตัวอยู่ในระดับไม่เสรี และใน พ.ศ. 2564 มีช่องว่างระหว่างผู้ใช้อินเทอร์เน็ตในประเทศไทยกับระดับเสรีภาพบนอินเทอร์เน็ตสวนทางกันอย่างเห็นได้ชัด

5.1.1 แนวคิดหรือความคิดในการกำกับดูแลเนื้อหาอินเทอร์เน็ตผ่านกลไกที่ใช้ในการกำกับดูแล และการกระทำต่าง ๆ ของรัฐที่เกี่ยวข้องกับการกำกับดูแลเนื้อหาอินเทอร์เน็ตทั้งทางตรงและทางอ้อม

โครงสร้างรัฐในประเทศไทยมิได้มีเพียงรัฐปกติที่มีรัฐบาลเป็นผู้บริหารและควบคุมกำกับให้สังคมเดินไปตามกฎหมายเท่านั้น หากแต่ยังมีโครงสร้างรัฐคู่ขนานที่เรียกว่า “รัฐพันลึก” กำกับรัฐบาลและระบบราชการอยู่อีกชั้นหนึ่งด้วย รัฐพันลึกยังส่งต่อการประกอบสร้างอุดมการณ์ของรัฐ เช่น บรรทัดฐานทางสังคม ซึ่งนำมาสู่การบัญญัติและบังคับใช้กฎหมายที่สอดคล้องกับ “ลักษณะพิเศษของสังคมไทย” ที่มีลักษณะเป็น “สภาวะยกเว้น” อีกด้วย ***งานวิจัยนี้จึงมุ่งเน้นไปสู่การสร้างตัวแบบ (model) เพื่อเป็นทฤษฎีฐานราก (Grounded Theory)*** ในการอธิบายองค์ประกอบ 5 ประการที่ส่งผลต่อการกำกับดูแลอินเทอร์เน็ตของไทย ได้แก่ (1) รัฐพันลึก (2) กฎหมาย (3) ตลาด (4) บรรทัดฐานทางสังคม (5) สถาปัตยกรรม/โครงสร้างอินเทอร์เน็ตในประเทศไทย อันจะทำให้เห็นทิศทาง แนวโน้ม และเสนอแนะแนวทางการกำกับดูแลเนื้อหาอินเทอร์เน็ตของรัฐที่เหมาะสมกับสภาพแวดล้อมทางสังคมการเมืองต่อไปในอนาคต โดยสามารถอธิบายได้ดังแผนภาพที่ 5.1

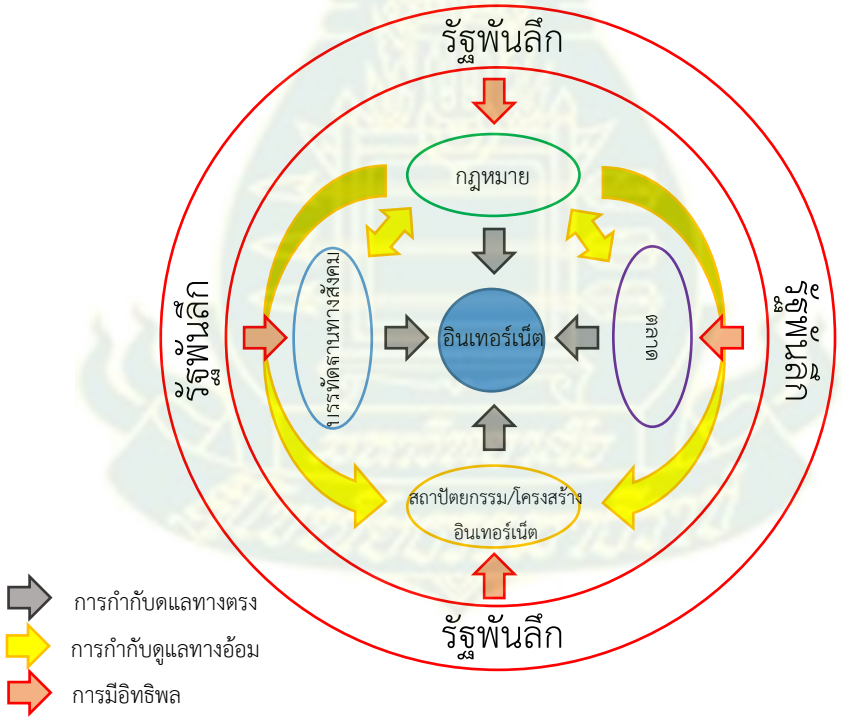

แผนภาพที่ 5.1 แสดงตัวแบบการกำกับดูแลเนื้อหาอินเทอร์เน็ตของรัฐไทย
(Thailand Internet content regulation Model)

1) รัฐพันลึก บทบาทอิทธิพลของรัฐพันลึกในการกำกับดูแลอินเทอร์เน็ตมีกลไกที่หลากหลาย กล่าวคือ 1) การครอบงำทางอุดมการณ์ของรัฐ ผ่านระบบการศึกษาและการสอนของรัฐ (the pedagogical state) ในประเด็น

เกี่ยวกับประวัติศาสตร์แห่งชาติ อัตลักษณ์แห่งชาติ และผลประโยชน์แห่งชาติ 2) การสร้างพื้นที่สาธารณะเชิงเดี่ยว (Monist Public Sphere) โดยมักปรากฏวาทกรรมในกฎหมายหรือเหตุผลทางนโยบายต่าง ๆ เช่น เพื่อความสงบเรียบร้อยและศีลธรรมอันดีของประชาชน หรือเพื่อความมั่นคงของรัฐ เป็นต้น ขณะที่เนื้อหาบนอินเทอร์เน็ตส่งผลกระทบโดยตรงต่อมายาคติทางวัฒนธรรมหรือ “ความเป็นไทย” อันเป็นบรรทัดฐานทางสังคมที่รัฐพันลึกได้สร้างขึ้น รัฐพันลึกจึงพยายามสร้าง “พื้นที่สาธารณะเชิงเดี่ยว” ที่ผูกขาดอำนาจการถือครองและความชอบธรรมในพื้นที่นี้โดยรัฐพันลึก ด้วยปฏิบัติการจำกัดการอภิปรายในที่สาธารณะดังเช่นในโลกไซเบอร์บนอินเทอร์เน็ตที่การอภิปรายเกี่ยวกับการเมืองมีขอบเขตจำกัดค่อนข้างสูง ประเด็นที่ท้าทายต่ออุดมการณ์ของรัฐถูกทำให้เป็นชายขอบหรือถูกระงับโดยการกระทำของหน่วยงานรัฐทั้งทางตรงด้วยระบบกฎหมายที่เกี่ยวข้องกับอินเทอร์เน็ตซึ่งเป็นเครื่องมือสำคัญของรัฐ หรือการกระทำทางอ้อมต่อสิทธิเสรีภาพของบุคคลที่แสดงออกทางการเมืองแตกต่างหรือต่อต้านท้าทายการครอบงำทางอุดมการณ์ของรัฐ 3) การแทรกแซงเชิงกลยุทธ์เพื่อจัดระเบียบอาณาจักรอินเทอร์เน็ต รัฐพันลึกมีกลยุทธ์ทั้งคำเตือน การยับยั้ง การมีสภาวะยกเว้น โดยอาศัย “บรรทัดฐานทางสังคม” (Norms) ในสังคมไทยที่รัฐพันลึกได้ผลิตซ้ำทางอุดมการณ์ (reproduction) ผ่านกลไกระบบการศึกษา ระบบราชการ และระบบกฎหมาย โดยเฉพาะการกำหนดค่านิยมของเนื้อหาอินเทอร์เน็ตที่มีความเหมาะสม และการกำหนดขอบข่ายของกระทำความผิดตามกฎหมาย

ปรากฏการณ์ดังกล่าวสอดคล้องกับกลุ่มตัวอย่างที่เป็นนักวิชาการให้ความเห็นว่า เป็นเรื่องปกติที่รัฐไม่ว่าจะเป็นรัฐประเภทไหนก็ตาม ระบอบไหนก็ตามต้องมีความพยายามที่จะกลั่นกรองข้อมูลข่าวสาร แต่ว่าเริ่มมากขึ้นในช่วง 4-5 ปีที่ผ่านมาเพราะอาจจะสัมพันธ์กับสถานการณ์ทางการเมืองของไทยที่เริ่มร้อนแรงและแหลมคมมากขึ้น โดยเฉพาะเมื่อรัฐมีนโยบายในการขยายการเข้าถึงอินเทอร์เน็ต (access to internet) ทำให้คนมีอินเทอร์เน็ตใช้ ประชากรส่วนใหญ่อินเทอร์เน็ตใช้มากขึ้น โดยที่คาดไม่ถึงว่าสิ่งที่จะมาพร้อม ๆ กันคือ การเข้าถึงข้อมูลข่าวสาร (access to information) ที่ประชากรส่วนใหญ่มีมากขึ้นแล้วจะนำไปสู่อะไร ทำให้เราเห็นความแตกต่างเรื่องของนโยบายการกำกับดูแลเนื้อหาของข้อมูลผ่านอินเทอร์เน็ต

การกำกับดูแลเนื้อหาอินเทอร์เน็ตของรัฐไทย มิได้มีเพียงการกำกับดูแลตามแนวคิดการกำกับโดยรัฐด้วยกฎหมายและกลไกหน่วยงานรัฐต่าง ๆ ในสภาวะปกติเท่านั้น แต่อิทธิพลของรัฐพันลึกจะเข้ามามีบทบาทในการกำกับดูแลเนื้อหาอินเทอร์เน็ตโดยเฉพาะเมื่อมีสภาวะยกเว้น การกำกับดูแลเนื้อหาอินเทอร์เน็ตในประเทศไทยจึงมีลักษณะพิเศษที่แตกต่างจากการกำกับดูแลอินเทอร์เน็ตตามหลักการสากล

2) กฎหมาย การควบคุมกำกับอินเทอร์เน็ตและสื่อสังคมออนไลน์ในประเทศไทยมีความเข้มข้นมากขึ้นเป็นลำดับตามสถานการณ์บริบททางสังคมการเมือง โดยจุดเปลี่ยนที่สำคัญ คือ การรัฐประหารใน พ.ศ. 2549 และ พ.ศ. 2557 ที่เป็นส่วนสำคัญในการสร้างกลไกทางกฎหมาย และหน่วยงานเพื่อควบคุมกำกับที่เกิดขึ้นภายหลังการรัฐประหารอย่างมากมาย อีกทั้งยังมีการเชื่อมโยงการกำกับดูแลไปสู่ความเป็นการเมืองโดยมีการใช้กฎหมายที่เกี่ยวข้องกับสถานการณ์ทางการเมืองเป็นเครื่องมือควบคู่กับกฎหมายที่ควบคุมกำกับอินเทอร์เน็ตและสื่อสังคมออนไลน์

กระบวนการร่างกฎหมายที่เกี่ยวข้องกับอินเทอร์เน็ต สะท้อนให้เห็นว่า พระราชบัญญัติว่าด้วยการกระทำความผิดเกี่ยวกับคอมพิวเตอร์ พ.ศ. 2550 และกลไกตามกฎหมายนี้เป็นการวางรากฐานและบรรทัดฐานทั้งด้านแนวความคิดและปฏิบัติการในการควบคุมกำกับอินเทอร์เน็ตของรัฐที่ส่งผลสืบเนื่องมาจนปัจจุบันและต่อไปในอนาคต

การบังคับใช้กฎหมายที่เกี่ยวข้องกับอินเทอร์เน็ต พระราชบัญญัติว่าด้วยการกระทำความผิดเกี่ยวกับคอมพิวเตอร์มีลักษณะเป็น **"เครื่องมือประกอบ"** ในการฟ้องร้องดำเนินคดีให้มีโทษหนักขึ้น เช่น การนำมาใช้ร่วมกับประมวลกฎหมายอาญา มาตรา 112 และมาตรา 116 เป็นการ ***"ปกป้องรัฐมากกว่าเอื้อต่อเสรีภาพในการแสดงความคิดเห็นของประชาชน"*** นอกจากนี้ ยังวางกลไกให้ผู้ให้บริการอินเทอร์เน็ต ตั้งแต่ผู้ให้บริการเครือข่ายไปจนถึงผู้ให้บริการแพลตฟอร์มต่าง ๆ เป็นไม้เป็นมือแทนรัฐในการสอดส่อง เฝ้าระวังเนื้อหาอินเทอร์เน็ตที่ผิดกฎหมาย ซึ่งสร้างบรรยากาศของความหวาดระแวงและทำให้ผู้ให้บริการมีแนวโน้มที่จะเซ็นเซอร์ตัวเองมากเกินความจำเป็น อย่างไรก็ตาม ในมุมมองของผู้มีหน้าที่กำกับดูแลภาครัฐมองว่า เป็นการพิทักษ์รักษาสิทธิของหน่วยงานรัฐที่ได้รับผลกระทบจากการกระทำที่ผิดกฎหมาย จึงเป็นเรื่องปกติในการดำเนินการใช้สิทธิทางกฎหมายเพื่อให้เกิดความเป็นธรรมแก่หน่วยงานรัฐด้วยเช่นกัน รัฐมีการกำกับมาตั้งแต่ในอดีตอยู่แล้ว ข่าวที่เป็นภัยต่อความมั่นคงหรือผิดกฎหมายต้องมีการควบคุม การกระทำความผิดตามกฎหมายอาญามาตรา 112 เป็นเรื่องการบังคับใช้กฎหมายซึ่งเป็นคนละเรื่องกับการปิดกั้น รัฐปิดกั้นเฉพาะสิ่งที่ผิดกฎหมายแม้ในระบบออฟไลน์ก็ปิดอยู่แล้ว ไม่ได้มีผลต่อการจำกัดสิทธิเสรีภาพ สอดคล้องกับผู้เชี่ยวชาญด้านอินเทอร์เน็ต ที่เห็นว่า แนวคิดของแต่ละประเทศควรจะมีอธิปไตยไซเบอร์ ที่เรียกว่า Cyber Sovereignty อย่าไปมองเรื่องของการเซ็นเซอร์หรือเสรีภาพในการแสดงออกเพียงเท่านั้น ขณะที่ตัวแทนภาคประชาสังคมมองว่า บทบาทของรัฐของไทยทุกวันนี้ยังคิดเป็นผู้กำกับดูแล (regulator) มากกว่าที่จะคิดเป็นผู้อำนวยความสะดวก (facilitator) ระบบการเมืองของเรายังไม่เข้าใจความสำคัญของอินเทอร์เน็ต ยังจะใช้เพียงประโยชน์ของตัวเอง ของอำนาจรัฐ ของพรรคการเมือง ของผลประโยชน์ทางการเมือง แทนที่จะมองว่าเป็นประโยชน์ที่ยกระดับสังคมขึ้นมาในส่วนรวมได้ แล้วก็ออกกฎหมายหรือสร้างสิ่งอำนวยความสะดวกทั้งหลายให้กับประชาชนได้ใช้พลังของสื่อสังคมออนไลน์ของอินเทอร์เน็ตเพื่อประโยชน์ของส่วนรวม

การจัดตั้งหน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับการกำกับดูแลอินเทอร์เน็ต นอกจากกลไกทางกฎหมายแล้ว ยังมีการจัดตั้งหน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับการกำกับดูแลอินเทอร์เน็ตและสื่อสังคมออนไลน์เพิ่มเติมมากขึ้นในแต่ละสมัย เช่น การจัดตั้งศูนย์ต่อต้านข่าวปลอมประเทศไทย (Anti-Fake News Center Thailand) โดยทำงานร่วมกับศูนย์ปราบปรามอาชญากรรมทางเทคโนโลยีสารสนเทศ (PCT) (ศปอส.ตร.) ซึ่งเป็นความร่วมมือ ระหว่างกระทรวงดิจิทัลเพื่อเศรษฐกิจและสังคมกับสำนักงานตำรวจแห่งชาติอีกด้วย[270]

ในช่วง พ.ศ. 2563 – 2565 ซึ่งเป็นปีที่มีการเคลื่อนไหวทางการเมืองของกลุ่มคนรุ่นใหม่ และมีการขยายตัวของการใช้อินเทอร์เน็ตในสังคมไทยอย่างรวดเร็ว เป็นช่วงเวลาเดียวกับที่รัฐขยายแนวคิดในการป้องกันปราบปรามและแก้ไขปัญหาการเผยแพร่ข้อมูลเท็จทางสื่อสังคมออนไลน์ มีการจัดตั้งศูนย์ประสานงานการป้องกัน

[270] รัฐบาลไทย, "กระทรวงดิจิทัลฯ เปิดตัวศูนย์ต่อต้านข่าวปลอม (Anti-Fake News Center)," อ้างแล้ว.

ปราบปรามและแก้ไขปัญหาการเผยแพร่ข้อมูลเท็จทางสื่อสังคมออนไลน์ในส่วนกลาง กระทรวง และจังหวัด จัดตั้งกองบัญชาการสืบสวนสอบสวนอาชญากรรมทางเทคโนโลยี (บช.สอท.) เพิ่มเติมจากกลไกเดิมที่มีอยู่คือ กองบังคับการปราบปรามการกระทำความผิดเกี่ยวกับอาชญากรรมทางเทคโนโลยี (บก.ปอท.) และศูนย์ต่อต้านข่าวปลอมประเทศไทย การขยายฐานของระบบราชการดังกล่าว ยังเกิดขึ้นพร้อม ๆ กับกลไกทางกฎหมาย คณะรัฐมนตรีได้มีมติเห็นชอบร่างระเบียบสำนักนายกรัฐมนตรี เพื่อเป็นกรอบในการขจัดข่าวปลอม (Fake news) ที่มีผลกระทบต่อชีวิตและทรัพย์สินต่อประชาชน และสังคมในวงกว้างโดยเฉพาะข่าวที่สร้างความแตกแยกในสังคม การยั่วยุข่าวที่สร้างความเข้าใจผิดต่อสังคม ข่าวที่ทำลายภาพลักษณ์ต่อประเทศ ทำให้มีผลกระทบต่อสิทธิส่วนบุคคล ความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สินของประชาชน เด็กและเยาวชน ตลอดจนกระทบต่อเศรษฐกิจ วัฒนธรรมอันดี และสถาบันหลักของชาติ[271]

ในประเด็นการขยายฐานหน่วยงานของรัฐเพื่อกำกับดูแลอินเทอร์เน็ต กลุ่มตัวอย่างซึ่งเป็นตัวแทนของภาครัฐซึ่งมีส่วนเกี่ยวข้องกับการกำกับดูแลเนื้อหาอินเทอร์เน็ตเองยังตั้งคำถามว่า ใครเป็นคนพิสูจน์ว่าเป็นข่าวปลอม เพราะมีข่าวหมุนเวียนในประเทศมากมายหลายล้านข้อความ เพราะฉะนั้นโดยหลักแล้วผู้ใช้งานน่าจะต้องเป็นผู้ที่เข้ามามีส่วนร่วม ไม่ว่าจะเป็นการรายงาน หรือการร่วมพิจารณา มิฉะนั้นการที่บอกว่าเป็นข่าวปลอมหรือไม่เป็นข่าวปลอมจะถูกผูกขาดโดยอำนาจรัฐ หลายเรื่องเป็นข่าวปลอมในเชิงความคิดเห็น เชิงสังคมและอยู่ที่มุมมองของการตัดสินใจ ยิ่งการที่รัฐบอกว่าข่าวนี้เป็นข่าวปลอม อาจจะทำให้เกิดการไม่ยอมรับ เพราะไม่ใช่เรื่องวิทยาศาสตร์ที่พิสูจน์ขาวดำได้ และทำให้ศูนย์ต่อต้านข่าวปลอมอาจจะได้รับการยอมรับที่น้อยลงไปด้วยซ้ำ การต่อต้านข่าวปลอมไม่ควรถูกผูกขาดความจริงหรือปลอมโดยใครคนใดคนหนึ่ง เพราะระบบ ***“อินเทอร์เน็ตเป็นสังคมสาธารณะที่ต้องใช้ความรู้ทางวิชาการ ต้องใช้การยอมรับของทุกฝ่าย”***

กลไกทางกฎหมายเป็นเครื่องมือสำคัญของรัฐในการกำกับดูแลเนื้อหาอินเทอร์เน็ตตั้งแต่แนวคิดหลักการในการร่างกฎหมาย การบังคับใช้ ตลอดจนการขยายฐานอำนาจของหน่วยงานรัฐในการควบคุมกำกับอินเทอร์เน็ตภายใต้โครงสร้างระบบราชการและอิทธิพลของรัฐพันลึก ท่ามกลางข้อถกเถียงว่า กฎหมายที่เกี่ยวข้องกับอินเทอร์เน็ตในประเทศไทยมีลักษณะของการปกป้องรัฐมากกว่าเอื้อต่อเสรีภาพในการแสดงความคิดเห็นของประชาชน นำไปสู่ข้อวิพากษ์วิจารณ์ต่อกฎหมายและการบังคับใช้อย่างกว้างขวางในสังคม ความเป็นการเมืองในเรื่องกฎหมายที่เกี่ยวข้องกับอินเทอร์เน็ตจึงถูกหยิบยกเชื่อมโยงกับปรากฏการณ์ทางการเมืองในสมัยปัจจุบันมากกว่าที่จะเป็นข้อถกแถลงเพื่อนำไปสู่กฎหมายที่กำกับดูแลอินเทอร์เน็ตเพื่อปกป้องผลกระทบจากอินเทอร์เน็ตที่มีต่อสังคม

3) ตลาด มีความสัมพันธ์ระหว่างกฎหมายกับการกำกับดูแลตลาดอินเทอร์เน็ตในประเทศไทยหลายประการ เช่น ปัญหาในการกำกับดูแลความปลอดภัยและความเป็นส่วนตัวในอินเทอร์เน็ต แม้ปัจจุบันประเทศไทยมีพระราชบัญญัติคุ้มครองข้อมูลส่วนบุคคล พ.ศ. 2562 แต่มาตรา 4 (2) ยังงดเว้นการใช้บังคับกับการดำเนินการ

---

[271] สำนักข่าว กรมประชาสัมพันธ์, “เตรียมตั้งศูนย์ประสานงานแก้ปัญหา Fake news เพื่อร่วมกันแก้ไขปัญหาการเผยแพร่ข้อเท็จจริงทางสื่อสังคมออนไลน์,” อ้างแล้ว.

ของหน่วยงานของรัฐที่มีหน้าที่ในการรักษาความมั่นคงของรัฐ หรือการรักษาความมั่นคงปลอดภัยไซเบอร์ ทำให้รัฐยังคงมีอำนาจในการกำกับดูแลความเป็นส่วนตัวในอินเทอร์เน็ตของผู้ใช้บริการ ปัญหาความรับผิดของผู้ให้บริการอินเทอร์เน็ตในฐานะตัวกลางที่ให้บริการทางเทคโนโลยีตามพระราชบัญญัติว่าด้วยการกระทำความผิดเกี่ยวกับคอมพิวเตอร์ พ.ศ. 2550 และ (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2560 มาตรา 15 ทำให้รัฐยังคงมีอำนาจในการกำกับดูแลตลาดอินเทอร์เน็ต ในทางกลับกัน เมื่อการขยายตัวของตลาดอินเทอร์เน็ตในประเทศไทยมีการเติบโตอย่างก้าวกระโดดเป็นลำดับ แต่กลับส่งผลให้แนวคิดของรัฐในการร่างกฎหมายที่เกี่ยวข้องกับอินเทอร์เน็ตยิ่งมีความเข้มงวดในการควบคุมกำกับตลาด ซึ่งเป็นการบั่นทอนการสร้างสรรค์นวัตกรรม การแสดงออกที่ชอบด้วยกฎหมายก็จะถูกปิดกั้นไปด้วยในทางอ้อม และส่งผลให้ศักยภาพของเทคโนโลยีอินเทอร์เน็ตไม่ได้ถูกใช้เท่าที่ควรจะเป็น

นอกจากบทบาทและอิทธิพลของรัฐพันลึกที่มีต่อตลาดแล้ว บทบาทและอิทธิพลของกลุ่มทุนธุรกิจสื่อสารที่มีต่อกระบวนการกำหนดนโยบายของรัฐ และการผูกขาดทางธุรกิจให้บริการอินเทอร์เน็ตจึงมีอิทธิพลต่อกลไกตลาดในการควบคุมกำกับดูแลอินเทอร์เน็ตด้วยเช่นเดียวกัน การพัฒนาประชาสังคมไซเบอร์ (Civil Cyber Society) ที่จะเกิดความเข้มแข็งตั้งแต่ระดับชุมชนท้องถิ่นเป็นฐานรากของสังคมเครือข่ายจึงเกิดการขยายตัวได้ช้าลงพร้อมกับบริบทที่รัฐเป็นผู้ควบคุมกำกับตลาดและสังคม รวมถึงบทบาทและอิทธิพลของกลุ่มทุนธุรกิจสื่อสารที่มีต่อกระบวนการกำหนดนโยบายของรัฐ ส่งผลให้การเกิดประชาสังคมที่เป็นการตรวจสอบถ่วงดุลให้เกิดธรรมาภิบาลอินเทอร์เน็ต (Internet Governance) ระหว่างรัฐ กลุ่มทุนธุรกิจภาคเอกชน และผู้ใช้อินเทอร์เน็ตภาคประชาสังคม ไม่สามารถเป็นกลไกในการขับเคลื่อนการกำกับดูแลอินเทอร์เน็ตได้อย่างสมดุล

4) บรรทัดฐานทางสังคม อุดมการณ์ชาตินิยมแบบไทยเป็นอุดมการณ์หลักของรัฐและเป็นบรรทัดฐานทางสังคมของไทย รัฐจึงมองอินเทอร์เน็ตเป็นพื้นที่ทางสังคมที่รัฐควรเป็นผู้วางบทบาทในการสร้างบรรทัดฐานเพื่อขัดเกลาทางสังคม (socialization) ให้อินเทอร์เน็ตเป็นพื้นที่ซึ่งปลอดภัยตามแบบแผนประเพณีอันดีงามที่รัฐเป็นผู้กำหนด เช่น การกำหนดความผิดและโทษของการนำเข้าหรือเผยแพร่ข้อมูลลามก และการให้อำนาจในการปิดกั้นระงับการแพร่หลายของข้อมูลที่ขัดต่อความสงบเรียบร้อยและศีลธรรมอันดีของสังคม โดยที่ขอบเขตของเนื้อหาที่ไม่เหมาะสมนั้นมีความไม่แน่นอนสูง สามารถเปลี่ยนแปลงไปตามยุคสมัย บรรทัดฐานของสังคม ค่านิยมหรือวิจารณญาณของผู้มีอำนาจรัฐเป็นผู้พิจารณา (The Rule of Man) จึงก่อให้เกิดคำถามต่อความมีหลักนิติธรรม (The Rule of Law) ในเนื้อหากฎหมายและการบังคับใช้กฎหมายที่เกี่ยวข้องกับการกำกับดูแลเนื้อหาอินเทอร์เน็ตของรัฐ

รัฐมักมีมุมมองว่ารัฐและกฎหมายของไทย ***"เป็นศูนย์กลางของการกำกับดูแลเนื้อหาอินเทอร์เน็ตในประเทศไทย"*** ซึ่งขัดต่อธรรมชาติของอินเทอร์เน็ตที่ไร้ขอบเขตพรมแดน (borderless) และเรื่องเขตอำนาจของกฎหมาย (jurisdiction) ทำให้ประสบปัญหาในการกำกับดูแลหากเนื้อหาไม่เหมาะสมดังกล่าวถูกผลิตขึ้นที่ต่างประเทศ หรืออยู่บนแพลตฟอร์มของผู้ให้บริการต่างชาติ โดยรัฐใช้วิธีปิดกั้นเว็บไซต์ต่างประเทศบางเว็บ หรือขอความร่วมมือกับผู้ให้บริการต่างชาติในการนำเนื้อหาที่ไม่เหมาะสมดังกล่าวออกจากระบบ และบ่อยครั้งที่ไม่ได้รับความร่วมมือเนื่องจากแนวนโยบายของรัฐที่ขัดกับเสรีภาพในการแสดงความคิดเห็นอันเป็นแนวทางการกำกับ

ดูแลเว็บไซต์ รวมถึงอินเทอร์เน็ตส่วนใหญ่ของต่างประเทศ[272] เพราะกฎหมายถูกร่างขึ้นบนพื้นฐาน “อุดมการณ์ชาตินิยมแบบไทย” หรือมายาคติ ***“ความเป็นไทย”*** ซึ่งเป็นแก่นแกนหลักทางความคิดของรัฐพันลึกนั่นเอง หลักการสำคัญในกฎหมายที่เกี่ยวข้องกับอินเทอร์เน็ตจึงเป็นการ ***“เอาความมั่นคงของรัฐเป็นศูนย์กลางมากกว่าความมั่นคงในสิทธิเสรีภาพในการแสดงออกของประชาชน”***

การควบคุมกำกับอินเทอร์เน็ตอาจไม่จำเป็นต้องใช้กฎหมายทางตรง หรือการปิดกั้นข้อมูลข่าวสารเท่านั้น ภายใต้บริบทกระแสโลกที่มีการเรียกร้องเสรีภาพในการแสดงออก รัฐพันลึกก็มีพัฒนาการกลยุทธ์อื่น ๆ ที่ใช้รับมือกับการขยายตัวของโลกไซเบอร์ที่แยบยลกว่าในอดีต มีข้อวิพากษ์วิจารณ์เกี่ยวกับปฏิบัติการด้านข่าวสาร (Information Operation: IO) ของหน่วยงานภาครัฐ แต่ตัวแทนของภาครัฐที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับการกำกับดูแลเนื้อหาอินเทอร์เน็ต เห็นว่า ปฏิบัติการด้านข่าวสารเป็นเรื่องปกติที่รัฐต้องดำเนินการเพื่อเป็นการต่อสู้กันในเชิงข้อมูลข่าวสารบนโลกไซเบอร์ในปัจจุบัน ปฏิบัติการด้านข่าวสารของกองทัพปฏิเสธไม่ได้ว่ามีหรือไม่มี ไม่ขอพูดถึงแต่อยู่ที่จุดประสงค์อยู่ที่ผลลัพธ์ที่เกิดขึ้นมากกว่าว่าปฏิบัติการด้านข่าวสารไปเพื่ออะไร ถ้าเป็นประโยชน์ของส่วนรวม เป็นประโยชน์ของประเทศชาติก็รับได้ ขณะที่ตัวแทนภาครัฐอีกส่วนหนึ่งมองว่า ปฏิบัติการในลักษณะแบบนี้จะไม่มีทางจบแต่จะก่อให้เกิดปฏิบัติการที่โต้ตอบกลับมา ส่วนตัวแทนผู้ให้บริการอินเทอร์เน็ตพร้อมเร่ง***สร้างความเข้าใจกับผู้ให้บริการสื่อสังคมออนไลน์ทั้งในและต่างประเทศให้เข้าใจ “บริบทของสังคมไทย”*** สร้างความร่วมมือในการแก้ไขปัญหาร่วมกัน

การควบคุมกำกับดูแลอินเทอร์เน็ตของรัฐโดยใช้กลไกบรรทัดฐานทางสังคมจึงเป็นกลยุทธ์ที่มีความแยบยลในการยึดโยงเข้ากับทัศนคติ ค่านิยม ความคิด ความเชื่อทางการเมืองของผู้คนในโลกกายภาพ เพื่อเป็นพลังในการขับเคลื่อนตามกรอบบรรทัดฐานทางสังคมภายใต้ความเป็นไทยผ่านทั้งกลไกกฎหมาย กองกำลังไซเบอร์ อินเทอร์เน็ตโทรลลิ่ง ปฏิบัติการด้านข่าวสาร ทำให้ความมั่นคงของรัฐเป็นศูนย์กลางในการกำกับดูแลอินเทอร์เน็ตมากกว่าความมั่นคงของประชาชนด้านสิทธิเสรีภาพในการแสดงออก

5) สถาปัตยกรรม/โครงสร้างอินเทอร์เน็ตในประเทศไทย อินเทอร์เน็ตเป็นเครือข่ายคอมพิวเตอร์ซึ่งมีสถาปัตยกรรม/โครงสร้างที่มีลักษณะ “กระจายศูนย์” (decentralize) ตรงข้ามกับโครงสร้างรัฐของประเทศไทยที่มีลักษณะเป็น “รัฐรวมศูนย์อำนาจ” (centralize) ลักษณะของเครือข่ายอินเทอร์เน็ตดังกล่าวจึงเป็นการท้าทายการดำรงคงอยู่ของอำนาจรัฐพันลึกเป็นอย่างยิ่ง การควบคุมกำกับอินเทอร์เน็ตจึงเป็นไปอย่างเข้มข้นผ่านกลไกทางกฎหมายและหน่วยงานต่าง ๆ ของรัฐ กลุ่มทุนที่รัฐเป็นผู้ถือหุ้นใหญ่ หรือกลุ่มทุนธุรกิจสื่อสารขนาดใหญ่ของประเทศ นอกจากนี้ รัฐยังซื้อเครื่องมือทางเทคโนโลยีในการสอดส่อง เพื่อที่จะขยายศักยภาพในการสอดส่องการสื่อสารทางดิจิทัลและการจราจรบนอินเทอร์เน็ตเพื่อการวิจารณ์ต่อการทำงานของรัฐ มีรายงานหลายชิ้นได้นำเสนอไว้

ปรากฏการณ์เหล่านี้สะท้อนให้เห็นความพยายามควบคุมกำกับอินเทอร์เน็ตของรัฐพันลึกต่อสถาปัตยกรรม/โครงสร้างอินเทอร์เน็ตผ่านการเป็นเจ้าของโครงข่ายพื้นฐาน (Network Infrastructure) และช่องทางเข้าถึงอินเทอร์เน็ต (Internet Access) แม้จะมีการเปิดเสรีกิจการโทรคมนาคมแต่การมีอิทธิพลทางอ้อม

[272] พัทธมน วงศนาค, อ้างแล้ว, 176-178.

ดังกล่าวของรัฐในการควบคุมกำกับยังคงมีอยู่ผ่านความสัมพันธ์ทั้งทางส่วนตัวและทางธุรกิจระหว่างรัฐและกลุ่มทุนธุรกิจที่แน่นแฟ้น และจะมีความซับซ้อนมากขึ้นไปอีกในอนาคต พร้อมกับพัฒนาการทางเทคโนโลยีในการสอดส่องติดตามผู้ใช้อินเทอร์เน็ตของรัฐที่มีความซับซ้อนมากขึ้นเช่นเดียวกัน

5.1.2 การสังเคราะห์ความคิดเห็นต่อการกำกับดูแลอินเทอร์เน็ตของรัฐ

จากการสัมภาษณ์เชิงลึกกลุ่มตัวอย่างของการวิจัยทั้ง 4 กลุ่ม ได้แก่ 1) ตัวแทนของภาครัฐซึ่งมีส่วนเกี่ยวข้องกับการกำกับดูแลเนื้อหาอินเทอร์เน็ต 2) ผู้ใช้อินเทอร์เน็ต สื่อมวลชน ผู้ตรวจสอบภาคประชาสังคม 3) ผู้ให้บริการอินเทอร์เน็ต สื่อสังคมออนไลน์ และ 4) นักวิชาการ ผู้เชี่ยวชาญด้านอินเทอร์เน็ต

ผู้วิจัยได้ทำการวิเคราะห์ข้อมูลด้วยโปรแกรม Atlas.ti มีเอกสาร (documents) จำนวน 15 ฉบับ (คำสัมภาษณ์กลุ่มตัวอย่างของการวิจัย 15 คน) สามารถจำแนกข้อความสำคัญ (quotations) ได้จำนวน 395 ข้อความ และรหัสได้จำนวน (codes) 21 รหัส ทำให้เห็นโครงสร้างและความเชื่อมโยงของข้อมูลการวิจัย รวมทั้งจำแนกแจกแจงความถี่ของข้อมูลการวิจัย ข้อมูลดังกล่าวสามารถสังเคราะห์โครงสร้างความคิดเห็นของกลุ่มตัวอย่างเกี่ยวกับการกำกับดูแลเนื้อหาอินเทอร์เน็ตผ่านกลไกที่ใช้ในการกำกับดูแล และการกระทำต่าง ๆ ของรัฐที่เกี่ยวข้องกับการกำกับดูแลเนื้อหาอินเทอร์เน็ต ซึ่งอาจแบ่งโครงสร้างความคิดเห็นของกลุ่มตัวอย่างได้เป็น 2 แนวคิดหลัก ได้แก่

1) แนวคิดที่สนับสนุนการกำกับดูแลอินเทอร์เน็ตของรัฐ

แนวคิดกลุ่มนี้ส่วนใหญ่จะเป็นตัวแทนของภาครัฐซึ่งมีส่วนเกี่ยวข้องกับการกำกับดูแลเนื้อหาอินเทอร์เน็ตและผู้เชี่ยวชาญด้านอินเทอร์เน็ต กลุ่มนี้จะกล่าวถึงเหตุผลความจำเป็นของการควบคุมกำกับดูแลอินเทอร์เน็ต และมองว่าปัญหาไม่ได้อยู่ที่ตัวกลไกในการกำกับดูแล เช่น กฎหมาย หน่วยงานรัฐที่เกี่ยวข้อง แต่เป็นปัญหาที่บุคคลหรือผู้ใช้อินเทอร์เน็ตที่ขาดระเบียบวินัย ไม่เห็นคุณค่าของอุดมการณ์หลักของรัฐ โดยเฉพาะอย่างยิ่งคือ ความเป็นไทย และไม่เข้าใจถึงลักษณะพิเศษของสังคมไทย ซึ่งต้องมีการปรับเปลี่ยนให้เหมาะสมกับบริบท ขนบธรรมเนียมและประเพณีอันดีงามของประเทศไทย รวมทั้งต้องพิจารณาถึงอธิปไตยไซเบอร์ (Cyber Sovereignty) อาจก่อให้เกิดความวุ่นวายในสังคมหากได้รับรู้ข้อมูลข่าวสารที่ไม่ถูกต้อง เป็นข่าวปลอม (Fake News) หรือเป็นการยุยงปลุกปั่น ซึ่งจะส่งผลกระทบต่อการเมือง เศรษฐกิจ สังคมและวัฒนธรรมของบ้านเมือง กลายเป็นโลกที่ไม่พึงปรารถนาได้ ดังนั้น การละเมิดสิทธิเสรีภาพของบุคคลบ้างถ้าเป็นไปเพื่อความสงบเรียบร้อยของส่วนร่วมหรือเป็นไปเพื่อประโยชน์สาธารณะเป็นสิ่งที่ยอมรับได้

2) แนวคิดที่ต้องการปรับเปลี่ยนการกำกับดูแลอินเทอร์เน็ตของรัฐ

แนวคิดกลุ่มนี้ส่วนใหญ่จะเป็นผู้ใช้อินเทอร์เน็ต สื่อมวลชน ผู้ตรวจสอบภาคประชาสังคม ผู้ให้บริการอินเทอร์เน็ต นักวิชาการ และตัวแทนของภาครัฐซึ่งมีส่วนเกี่ยวข้องกับการกำกับดูแลเนื้อหาอินเทอร์เน็ตอีกส่วนหนึ่ง เห็นว่า กลไกที่เกี่ยวข้องกับการกำกับดูแลเนื้อหาบนอินเทอร์เน็ตในสภาวะปกติ ทั้งในส่วนของการปรับตัวของรัฐ การปรับปรุงกฎหมาย การบังคับใช้กฎหมาย และการทำงานในการเฝ้าระวังติดตามเนื้อหาที่ไม่เหมาะสมบนอินเทอร์เน็ตของประเทศไทย จะต้องหาความสมดุลระหว่างเสรีภาพในการแสดงความคิดเห็นกับการควบคุมดูแลไม่ให้การใช้เสรีภาพนั้นกระทบกับบุคคลอื่นหรือสังคม

อย่างไรก็ตาม รัฐมักมีข้ออ้างในการเข้ามามีอิทธิพลต่อการกำกับดูแลอินเทอร์เน็ตและใช้กฎหมายตลอดจนการกระทำต่าง ๆ ของหน่วยงานรัฐที่เกี่ยวข้องในการปราบปรามผู้เห็นต่างทางการเมือง โดยเฉพาะอย่างยิ่งในสภาวะข้อยกเว้น เมื่อมีการรัฐประหาร สถานการณ์ในภาวะฉุกเฉิน การรักษาความมั่นคงของรัฐ และประเด็นที่กระทบต่อสถาบันหลักของชาติ ความมั่นคงของรัฐจะเป็นสิ่งสำคัญกว่าความมั่นคงทางสิทธิเสรีภาพของประชาชนในการแสดงออก และรัฐไม่ควรผูกขาดการชี้ความถูกผิดของข้อมูลข่าวสาร โดยเฉพาะเมื่อเป็นการแสดงความคิดเห็น เพราะหากเป็นความเป็นความคิดเห็นที่แตกต่างจากรัฐก็มักจะถูกรัฐตีตราว่าเป็นข่าวปลอม (Fake News) ทั้งที่ช่องทางทางอินเตอร์เน็ตควรเป็นช่องทางที่เราสามารถแลกเปลี่ยนความคิดกันได้

สิ่งสำคัญที่จะทำให้การกำกับดูแลเนื้อหาบนอินเทอร์เน็ตประสบความสำเร็จ คือ การกระจายอำนาจในการกำกับดูแล (Decentralize) ออกไปสู่ชุมชน การสร้างกลไกความร่วมมือกับผู้ให้บริการแพลตฟอร์ม และการสร้างเครือข่ายภาคประชาสังคมในการร่วมกันกำกับดูแลอินเทอร์เน็ต โดยเฉพาะความไว้วางใจระหว่างรัฐกับประชาชนซึ่งต้องมีการดำเนินการอย่างจริงจังเพื่อให้เกิดผลอย่างเป็นรูปธรรมต่อไป

5.1.3 ทิศทาง แนวโน้ม และเสนอแนะแนวทางการกำกับดูแลเนื้อหาอินเทอร์เน็ตของรัฐในอนาคต

5.1.3.1 ทิศทางการกำกับดูแลเนื้อหาอินเทอร์เน็ตของรัฐ การกำกับดูแลเนื้อหาอินเทอร์เน็ตของรัฐในช่วง พ.ศ. 2548 – 2565 จากการศึกษาเอกสารประกอบกับการสัมภาษณ์เชิงลึกกลุ่มตัวอย่างของการวิจัย สามารถประมวลทิศทางของการกำกับดูแลเนื้อหาอินเทอร์เน็ตที่รัฐได้ให้ความสำคัญ ดังต่อไปนี้

1) รัฐพันลึกมีอิทธิพลต่อการควบคุมกำกับดูแลอินเทอร์เน็ต ผ่านกลไกทางกฎหมาย ตลาด บรรทัดฐานทางสังคม และสถาปัตยกรรม/โครงสร้างอินเทอร์เน็ต

2) การรัฐประหารมีความสัมพันธ์กับการเพิ่มระดับความเข้มข้นของการควบคุมกำกับดูแลอินเทอร์เน็ต

3) กลไกที่เกี่ยวข้องกับการกำกับดูแลเนื้อหาบนอินเทอร์เน็ตของรัฐ ใน ***"สภาวะปกติ"*** มีแนวทางไม่ต่างจากหลักสากลมากนัก แต่ข้ออ้างในการควบคุมสถานการณ์ในภาวะฉุกเฉิน การรักษาความมั่นคงของรัฐ และประเด็นที่มีความอ่อนไหวหรือกระทบต่อสถาบันหลักของชาติ จะรองรับความชอบธรรมในการใช้อำนาจควบคุมกำกับอินเทอร์เน็ตของรัฐใน ***"สภาวะข้อยกเว้น"*** เพื่อความมั่นคงของรัฐเป็นสำคัญกว่าความมั่นคงทางสิทธิเสรีภาพของประชาชนในการแสดงออก (freedom of expression) สิ่งเหล่านี้สะท้อนออกมาในแนวคิด การออกแบบระบบกฎหมาย การบังคับใช้กฎหมาย และการกระทำต่าง ๆ ของหน่วยงานรัฐที่เกี่ยวข้อง

5.1.3.2 แนวโน้มการกำกับดูแลเนื้อหาอินเทอร์เน็ตของรัฐ

รัฐมีแนวโน้มใช้อำนาจกำกับดูแล จำกัด หรือควบคุมเนื้อหาอินเทอร์เน็ตของกลุ่มการเมืองฝ่ายตรงข้ามมากกว่ากลุ่มการเมืองฝ่ายเดียวกันเอง ทั้งนี้ ไม่ว่าจะเป็นรัฐบาลที่มาจากฝ่ายใด ล้วนแต่ให้ความสำคัญกับการรักษาความมั่นคงของรัฐบาล และให้ความสำคัญกับการจัดการเนื้อหาประเด็นอ่อนไหวที่สังคมไทยให้ความสำคัญ และเป็นประเด็นที่ส่งผลต่อความมั่นคงของรัฐพันลึกเช่นกัน แนวโน้มการควบคุมกำกับดูแลเนื้อหาอินเทอร์เน็ตจึงมีทั้งในระดับรัฐพันลึก และระดับรัฐบาล การควบคุมกำกับอินเทอร์เน็ตจึงมีทั้งกลไกทางตรง เช่น กฎหมาย การกระทำต่าง ๆ ของรัฐทั้งที่เป็นทางการและไม่เป็นทางการ

การที่รัฐไทยพยายามสร้างระเบียบแบบแผนเพื่อควบคุมโลกดิจิทัลด้วยวิธีคิดแบบเก่า จึงสะท้อนออกมาเป็นกฎหมายหรือแนวนโยบายที่มักมีความลักลั่นในตัวเอง เมื่อรัฐปรับตัวไม่ทัน ทำให้การเข้ามาของอินเทอร์เน็ตท้าทายกรอบคิดเดิมของรัฐโดยตรง เพราะการพยายามยึดโยงอำนาจทางกฎหมายกับเส้นเขตแดนนั้นเป็นสิ่งที่ไม่สามารถประยุกต์ใช้กับโลกยุคอินเทอร์เน็ตได้อีกต่อไป[273]

อาจกล่าวโดยสรุปได้ว่า แนวโน้มการกำกับดูแลเนื้อหาอินเทอร์เน็ตของรัฐต่อกลุ่มการเมืองฝ่ายตรงข้ามยังคงมีอยู่ทั้งในระดับรัฐพันลึกและระดับรัฐบาล ผ่านกลไกต่าง ๆ เช่น กฎหมาย การกระทำของรัฐ รวมถึงการใช้กลยุทธ์ในการควบคุมกำกับอินเทอร์เน็ตที่มีความแยบยลมากขึ้น ตลอดจนมีแนวโน้มในการแก้ไขเพิ่มเติมกฎหมาย ประกาศ คำสั่ง หรือจัดตั้งหน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับอินเทอร์เน็ต เพื่อควบคุมกำกับไปถึงสถาปัตยกรรม/โครงสร้างอินเทอร์เน็ต ทำให้เกิดการกระทบหรืออาจไปถึงการละเมิดต่อสิทธิเสรีภาพในการแสดงออกและการสื่อสารของประชาชนอย่างกว้างขวาง ขัดต่อหลักประกันสิทธิเสรีภาพในรัฐธรรมนูญ หลักนิติธรรม และหลักการสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชน

5.1.3.3 ข้อเสนอแนะแนวทางการกำกับดูแลเนื้อหาอินเทอร์เน็ตของรัฐในอนาคต

ในการแก้ไขปัญหาของการกำกับดูแลเนื้อหาอินเทอร์เน็ต จากการศึกษาพบว่ารัฐมักใช้วิธีการกำหนดมาตรการใหม่ ๆ หรือการแก้ไขกฎหมายให้ครอบคลุมการกระทำ ความผิดที่เปลี่ยนแปลงไปเนื่องจากพัฒนาการของเทคโนโลยี รวมถึงการปิดกั้นเนื้อหาที่ไม่เหมาะสมเป็นจำนวนมาก ซึ่งแนวทางดังกล่าวอาจไม่ช่วยให้รัฐประสบความสำเร็จในการกำกับดูแลเท่าที่ต้องการ จึงมีข้อเสนอแนะแนวทางการกำกับดูแลเนื้อหาอินเทอร์เน็ต ดังต่อไปนี้

1) รัฐสภาหรือรัฐบาลควรเสนอแก้ไขกฎหมายและการตีความบังคับใช้กฎหมายที่เกี่ยวข้องกับการกำกับดูแลอินเทอร์เน็ต ได้แก่ พระราชบัญญัติว่าด้วยการกระทำความผิดเกี่ยวกับคอมพิวเตอร์ พ.ศ. 2550 และ (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2560 ควรแก้ไขเพิ่มเติมโดยแยกอาชญากรรมคอมพิวเตอร์ที่กระทำต่อระบบคอมพิวเตอร์ ออกจากการกระทำความผิดด้านเนื้อหาบนอินเทอร์เน็ต แก้ไขประเด็นภาระความรับผิดของตัวกลางซึ่งเป็นผู้ให้บริการอินเทอร์เน็ต และตีความบังคับใช้อย่างเคร่งครัดยึดโยงกับกฎหมายอื่น ๆ เท่าที่จำเป็น โดยเฉพาะความผิดตามประมวลกฎหมายอาญา มาตรา 112 และมาตรา 116 พระราชบัญญัติว่าด้วยการรักษาความมั่นคงปลอดภัยทางไซเบอร์ พ.ศ. 2562 ควรแก้ไขเพิ่มเติมโดยมุ่งคุ้มครองระบบไม่ใช่แทรกแซงตรวจสอบเนื้อหาบนไซเบอร์ และพระราชบัญญัติคุ้มครองข้อมูลส่วนบุคคล พ.ศ. 2562 ต้องมีการบังคับใช้โดยมีเป้าหมายเพื่อคุ้มครองข้อมูลส่วนบุคคลมากกว่าความมั่นคงของรัฐ

2) หน่วยงานรัฐที่เกี่ยวข้องกับการกำกับดูแลเนื้อหาอินเทอร์เน็ต เช่น กระทรวงดิจิทัลเพื่อเศรษฐกิจและสังคม สำนักงาน กสทช. หน่วยงานในกระบวนการยุติธรรม เช่น สำนักงานตำรวจแห่งชาติ สำนักงานอัยการสูงสุด และศาล รวมทั้งหน่วยงานด้านความมั่นคง เช่น กองทัพ ควรปรับเปลี่ยนกระบวนทัศน์ในการส่งเสริมการเคารพความเป็นมนุษย์ สิทธิ และเสรีภาพในสังคมไทยอย่างแท้จริง สิ่งเหล่านี้จะเป็นพื้นฐานสำคัญในการสร้างความไว้วางใจระหว่างรัฐกับประชาชนในการร่วมกันกำกับดูแลอินเทอร์เน็ต

---

[273] คุณัญญาพร จิระสมรรถกิจ, อ้างแล้ว.

3) รัฐต้องไม่ผูกขาดอำนาจในการชี้ความถูกผิดของข้อมูลข่าวสารบนโลกอินเทอร์เน็ตเพียงผู้เดียว แต่ควรให้มีการกำกับดูแลตัวเอง (Self-regulation) ซึ่งเป็นมาตรการที่มักใช้กันในต่างประเทศ รัฐต้องกระจายอำนาจในการกำกับดูแลไปที่ภาคเอกชนและภาคประชาสังคมให้มีการรวมตัวกันในลักษณะองค์กรอินเทอร์เน็ต (Internet Organization) ซึ่งประกอบด้วยผู้ให้บริการกิจการโทรคมนาคม ผู้ให้บริการอินเทอร์เน็ต ผู้ให้บริการเว็บไซต์ และผู้ใช้บริการอินเทอร์เน็ต โดยมีการทำมาตรฐานการชี้ความถูกผิดของข้อมูลหรือมาตรฐานของข้อมูลที่ผิดกฎหมายร่วมกันของทุกฝ่าย

4) การยกระดับมาตรฐานความรู้เท่าทันดิจิทัล ด้วยความฉลาดทางดิจิทัล (Digital Intelligence Quotient: DQ) รวมทั้งส่งเสริมการรู้เท่าทันดิจิทัล (Digital Literacy)

5) รัฐควรส่งเสริมสนับสนุนการกำหนดมาตรฐานทางเทคโนโลยีในการกำกับดูแลอินเทอร์เน็ตที่ภาครัฐ ภาคธุรกิจผู้ให้บริการ และผู้ใช้อินเทอร์เน็ตภาคประชาสังคม สามารถนำไปใช้ได้อย่างสมดุลกับทุกฝ่าย หรือการออกแบบเทคโนโลยีในการกำกับดูแลอินเทอร์เน็ตที่ยอมรับร่วมกัน นำไปสู่การเปิดโอกาสให้ชุมชนจัดแยกประเภทของข้อมูลหรือมีมาตรฐานของชุมชนออนไลน์ (community standard) ที่เหมาะสมสอดคล้องกับสังคมไทยสมัยปัจจุบัน เพื่อให้ ***“อินเทอร์เน็ตเป็นสังคมสาธารณะที่ต้องใช้ความรู้ทางวิชาการ ต้องใช้การยอมรับของทุกฝ่าย”*** ได้อย่างแท้จริง

5.2 อภิปรายผลการวิจัย

ข้อค้นพบจากงานวิจัยการกำกับดูแลเนื้อหาอินเทอร์เน็ตของรัฐ ที่พบว่า แนวคิดหรือความคิดของรัฐที่มีต่อการกำกับดูแลเนื้อหาอินเทอร์เน็ตนั้น มีองค์ประกอบ 5 ประการที่ส่งผลต่อการกำกับดูแลอินเทอร์เน็ต ได้แก่ (1) รัฐพันลึก (2) กฎหมาย (3) ตลาด (4) บรรทัดฐานทางสังคม และ (5) สถาปัตยกรรม/โครงสร้างอินเทอร์เน็ตในประเทศไทย เป็นการเพิ่มบางสิ่งบางอย่างที่เป็นข้อค้นพบใหม่ หรือว่าการศึกษายังมีข้อมูลบางส่วนขาดหายไปจากแนวคิดองค์ประกอบของการกำกับดูแลอินเทอร์เน็ต (Pathetic Dot Theory) ของ Lawrence Lessig เพื่อเป็นตัวแบบในการอธิบายตามบริบททางสังคมการเมืองไทย โดยเฉพาะบทบาทอิทธิพลของรัฐพันลึก และการเมืองเชิงวัฒนธรรมผ่านการสร้างบรรทัดฐานทางสังคมแบบไทย

ในกรณีของสังคมการเมืองไทยซึ่ง “ประชาธิปไตยที่มั่นคงแข็งแรง” (consolidated democracy) ยังไม่หยั่งรากลึกได้สมบูรณ์ โครงสร้าง “รัฐพันลึก” (deep state) จึงมีอิทธิพลต่อทุกภาคส่วนในสังคม โดยเฉพาะอย่างยิ่งเป็น “อำนาจทางวัฒนธรรม” ที่เป็นมายาคติอยู่ในระบบความคิด ความเชื่อของสังคมไทย อิทธิพลเชิงอำนาจทางวัฒนธรรมนี้มีต่อการร่างกฎหมาย การตีความบังคับใช้กฎหมาย การกระทำของรัฐทั้งทางตรงและทางอ้อมผ่านบรรทัดฐานทางสังคม ส่งผลต่อการควบคุมกำกับอินเทอร์เน็ตที่มีเหนือตลาดและสถาปัตยกรรม/โครงสร้างอินเทอร์เน็ตที่ส่วนใหญ่รัฐเป็นเจ้าของ หรือกลุ่มทุนธุรกิจสื่อสารขนาดใหญ่ซึ่งมีสายสัมพันธ์แน่นแฟ้นกับรัฐเป็นเจ้าของ ดังจะเห็นได้จาก ความเข้มข้นและเทคนิควิธีในการควบคุมกำกับอินเทอร์เน็ตที่มีแนวโน้มจะควบคุมกำกับจากระดับเนื้อหา ระดับแพลตฟอร์ม ไปถึงระดับโครงสร้างอินเทอร์เน็ตมาโดยตลอดนับแต่การรัฐประหาร พ.ศ. 2549 มาสู่การรัฐประหาร พ.ศ. 2557 และรัฐบาลหลังการเลือกตั้ง พ.ศ. 2562 ซึ่งมีข้อวิพากษ์วิจารณ์ถึงการสืบ

ทอดอำนาจ คสช. เป็นต้นมา สอดคล้องกับ พัทธมน วงศ์นาค[274] ที่ศึกษาการกำกับดูแลเนื้อหาอินเทอร์เน็ตของรัฐไทย พบว่า รัฐใช้พระราชบัญญัติว่าด้วยการกระทำความผิดเกี่ยวกับคอมพิวเตอร์ พ.ศ. 2550 และ (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2560 เป็นกลไกหลัก และมีการใช้กฎหมายประกอบอื่น ๆ รวมถึงการจัดตั้งหน่วยงานพิเศษที่มีบทบาทในการกำกับดูแลเนื้อหาอินเทอร์เน็ตเป็นกลไกรอง โดยรัฐค่อนข้างให้ความสำคัญกับด้านความมั่นคงของประเทศ โดยเฉพาะประเด็นหมิ่นพระบรมเดชานุภาพ รัฐมีการใช้อำนาจจำกัดหรือควบคุมเนื้อหาอินเทอร์เน็ตมากกว่าปกติในช่วงที่เกิดการรัฐประหาร หรือระหว่างมีการประกาศสถานการณ์ฉุกเฉิน รัฐอาจผ่อนคลายความเข้มงวดของการกำกับดูแลลงในช่วงสถานการณ์ปกติ และอาจใช้อำนาจจำกัดควบคุมการสื่อสารและเนื้อหาอินเทอร์เน็ตอย่างเข้มงวดในช่วงสถานการณ์ไม่ปกติหรือช่วงที่มีการรัฐประหาร

ข้อค้นพบแนวคิดหรือความคิดของรัฐที่มีต่อการกำกับดูแลเนื้อหาอินเทอร์เน็ต ที่อิทธิพลของ “รัฐพันลึก” และบรรทัดฐาน “ความเป็นไทย” ยังสอดคล้องกับ บัณฑิต จำรูญวงศ์สกุล[275] ที่ได้ศึกษาการกำกับดูแลและแทรกแซงเว็บบอร์ดทางการเมืองหลังเหตุการณ์รัฐประหาร 19 กันยายน 2549 พบว่า รัฐใช้วิธีควบคุมเว็บบอร์ดการเมือง ทั้งในรูปแบบแจ้งผู้ดูแลเว็บไซต์ให้ลบกระทู้หรือข้อความ แจ้งผู้ให้บริการเว็บโฮสติ้งลบเว็บไซต์ที่มีปัญหาออกจากอินเทอร์เน็ต แจ้งให้ผู้ให้บริการอินเทอร์เน็ต (ISP) ดำเนินการบล็อก และยังบล็อกที่เกตเวย์ของ บริษัท กสท โทรคมนาคม จำกัด (มหาชน) ในขณะเดียวกันภายใต้บริบทของสถานการณ์รัฐประหาร ผลการวิจัยพบว่าบรรทัดฐานหรือนโยบายของค่านิยมส่วนบุคคลขององค์กร รวมถึงอำนาจรัฐ และปัจจัยทางการเมืองล้วนส่งผลต่อการตัดสินใจเลือกโพสต์หรือข้อความของเว็บมาสเตอร์ และยังสอดคล้องกับ วราพงษ์ เทพรงค์รอง[276] ที่ได้ศึกษาเกี่ยวกับลักษณะการเปลี่ยนแปลงที่สำคัญของการกำกับดูแลเนื้อหาเว็บบอร์ดทางการเมืองภายหลังมีการประกาศใช้พระราชบัญญัติว่าด้วยการกระทำความผิดเกี่ยวกับคอมพิวเตอร์ พ.ศ. 2550 พบว่าคดีที่เกี่ยวข้องกับเนื้อหาตามมาตรา 14 มีจำนวนมากกว่าคดีอื่น ๆ โดยเฉพาะคดีที่เป็นความผิดเกี่ยวกับเนื้อหาทางการเมือง ตลอดจนข้อมูลเชิงประจักษ์ที่ สาวตรี สุขศรี และคณะ[277] ได้ศึกษาเรื่องผลกระทบจากพระราชบัญญัติว่าด้วยการกระทำความผิดเกี่ยวกับคอมพิวเตอร์ พ.ศ.2550 และแนวนโยบายของรัฐกับสิทธิเสรีภาพในการแสดงความคิดเห็นตาม พ.ร.บ.คอมพิวเตอร์ พ.ศ.2550 พบว่ามีจำนวนทั้งสิ้น 325 คดี เป็นคดีความผิดจากการเผยแพร่เนื้อหาตามมาตรา 14-16 สัดส่วนสูงถึงร้อยละ 66.15 ขณะที่คดีที่กระทำต่อตัวระบบหรือข้อมูลคอมพิวเตอร์ตามมาตรา 5-13 มีเพียงร้อยละ 19 และยังสอดคล้องกับที่งานวิจัยนี้มีข้อค้นพบว่า สถิติข้อมูลคดีมีจำนวนสูงขึ้นตามสถานการณ์ทางการเมือง ช่วง พ.ศ. 2548 – 2565 สะท้อนให้เห็นความเข้มงวดของรัฐในการกำกับดูแลอินเทอร์เน็ต ส่งผลให้ระดับเสรีภาพบนอินเทอร์เน็ต (Freedom on the Net) ลดต่ำลงโดยเฉพาะหลังการรัฐประหาร พ.ศ. 2557 สวนทางกับจำนวนผู้ใช้งานอินเทอร์เน็ตที่เพิ่มมากขึ้นอย่างรวดเร็วตลอดช่วงระยะเวลา 17 ปีนี้

---

[274] พัทธมน วงศ์นาค, อ้างแล้ว.

[275] บัณฑิต จำรูญวงศ์สกุล, อ้างแล้ว.

[276] วราพงษ์ เทพรงค์รอง, อ้างแล้ว.

[277] สาวตรี สุขศรี และคณะ, อ้างแล้ว.

สำหรับข้อค้นพบว่าการควบคุมกำกับอินเทอร์เน็ตของรัฐยังมีความเกี่ยวพันกับประเด็นปัญหาสิทธิมนุษยชนขั้นพื้นฐานที่ยังไม่ถูกให้ความสำคัญในสังคมการเมืองไทย ทำให้การเกิดขึ้นของสภาวะโลกดิจิทัลแทนที่จะเข้ามาช่วยเปิดประตูโอกาสในการใช้สิทธิเสรีภาพอื่น ๆ ได้อย่างเต็มที่ แต่จะกลับกลายเป็นการป่วนปั่น (disrupt) สภาวะดั้งเดิม แทรกแซงแนวปฏิบัติดั้งเดิมของ “รัฐพันลึก” ในการจัดระเบียบความสัมพันธ์ระหว่างรัฐกับปัจเจกที่อาจไม่ได้สอดคล้องกับหลักการการคุ้มครองสิทธิขั้นพื้นฐานนัก รัฐจึงพยายามสร้างระเบียบแบบแผนเพื่อควบคุมโลกดิจิทัลด้วยวิธีคิดแบบเก่า จึงสะท้อนออกมาเป็นกฎหมายหรือแนวนโยบายที่มักมีความลักลั่นในตัวเอง เมื่อรัฐปรับตัวไม่ทัน ทำให้การเข้ามาของอินเทอร์เน็ตท้าทายกรอบคิดเดิมของรัฐโดยตรง เพราะการพยายามยึดโยงอำนาจทางกฎหมายกับเส้นเขตแดนนั้นเป็นสิ่งที่ไม่สามารถประยุกต์ใช้กับโลกยุคอินเทอร์เน็ตได้อีกต่อไป สอดคล้องกับ วีรวิชญ์ เลิศรัตน์ธำรงกุล และสุรีย์ลักษณ์ รักษาเคน[278] ที่ศึกษาเสรีภาพในการแสดงความคิดเห็นตามรัฐธรรมนูญบนเครือข่ายสังคมออนไลน์ภายใต้การบังคับใช้พระราชบัญญัติว่าด้วยการกระทำความผิดเกี่ยวกับคอมพิวเตอร์ ฉบับที่ 2 พ.ศ. 2560 พบว่า มีเนื้อหาที่ให้อำนาจแก่รัฐให้มีอำนาจดำเนินการอันเป็นการรุกล้ำเสรีภาพในการแสดงความคิดเห็นของประชาชนได้จนเกินสมควรอันขัดต่อหลักความได้สัดส่วน อีกทั้งยังกำหนดกระบวนการตรวจสอบความชอบด้วยกฎหมายของการกระทำของเจ้าหน้าที่ของรัฐที่มีผลเป็นการรุกล้ำเสรีภาพของประชาชนต่างจากที่รัฐธรรมนูญกำหนด อันขัดแย้งกับหลักของการจำกัดเสรีภาพในการแสดงความคิดเห็นของประชาชนที่ปรากฏในกติการะหว่างประเทศว่าด้วยสิทธิพลเมืองและสิทธิทางการเมืองตลอดจนหลักการพื้นฐานที่กำหนดไว้ในรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย และยังสอดคล้องกับ พิรงรอง รามสูต รณะนันทน์ และนิธิมา คณานิธินันท์[279] ที่ได้ศึกษาการกำกับดูแลเนื้อหาอินเทอร์เน็ต รูปแบบการกำกับดูแลที่ควรได้รับการส่งเสริมต่อไปในอนาคตคือ การสร้างวัฒนธรรมแห่งความรับผิดชอบร่วมกัน การปิดกั้นเว็บไซต์ และการใช้กฎหมายเป็นหลักไม่น่าเป็นแนวทางที่เหมาะสมในระยะยาว เช่นเดียวกับ วุฒิพล วุฒิวรพงศ์ และกิ่งกาญจน์ จงสุขไกล[280] ที่ได้ศึกษาพัฒนาการของช่องทางในการแสดงออกทางการเมืองในสื่อออนไลน์ ช่วง พ.ศ. 2560-2557 พบว่า มีการเติบโตของแอพพลิเคชั่นส่งข้อความโต้ตอบแบบทันที กลุ่มส่วนตัว และการตั้งค่าความเป็นส่วนตัวของผู้ใช้เพื่อซ่อนการเข้าถึงจากสาธารณะ และปิดบังตัวตนของพวกเขาเพื่อหลีกเลี่ยงการถูกตรวจสอบถูกติดตามจากรัฐ

5.3 ข้อเสนอแนะ

จากผลการศึกษาวิจัยดังข้างต้น สะท้อนให้เห็นทิศทางและแนวโน้มในการกำกับดูแลเนื้อหาอินเทอร์เน็ตของรัฐ นำไปสู่ข้อเสนอแนะแนวทางการกำกับดูแลเนื้อหาอินเทอร์เน็ตของรัฐในอนาคต ดังต่อไปนี้

5.3.1 ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย กฎหมาย และเชิงปฏิบัติการ

มีข้อเสนอแนะแนวทางการกำกับดูแลเนื้อหาอินเทอร์เน็ตของรัฐ เป็น 3 ส่วน ดังนี้

1) ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย รัฐควรปรับเปลี่ยนกระบวนทัศน์ในการกำกับดูแลเนื้อหาอินเทอร์เน็ตจากกระบวนทัศน์ของระบบราชการที่รวมศูนย์ภายใต้โครงสร้างอำนาจของรัฐพันลึก มาสู่การกระจายอำนาจแนว

---

[278] วีรวิชญ์ เลิศรัตน์ธำรงกุล และสุรีย์ลักษณ์ รักษาเคน, อ้างแล้ว.

[279] พิรงรอง รามสูต รณะนันทน์ และนิธิมา คณานิธินันท์, อ้างแล้ว.

[280] วุฒิพล วุฒิวรพงศ์ และกิ่งกาญจน์ จงสุขไกล, อ้างแล้ว.

ระนาบไปในศูนย์อำนาจอื่นในสังคม ไม่ปิดกั้นสิทธิและเสรีภาพของประชาชนในการเข้าถึงข้อมูลข่าวสารและการสื่อสาร รัฐต้องไม่ผูกขาดบทบาทการเป็นผู้ชี้ว่าข้อมูลใดเป็นจริงหรือเป็นเท็จแต่เพียงฝ่ายเดียว แต่ต้องแสวงหาความร่วมมือระหว่างรัฐ ผู้ให้บริการ ประชาชนผู้ใช้อินเตอร์เน็ต กับภาคประชาสังคมพลเมืองเน็ต ในการสร้างกฎและกลไกดูแลเนื้อหาอินเทอร์เน็ตร่วมกัน โดยคำนึงถึงความสอดคล้องกับมาตรฐานชุมชน (community standard) ของแพลตฟอร์มต่างๆ บนอินเทอร์เน็ต ตลอดจนมาตรฐานสากลในเรื่องธรรมาภิบาลอินเทอร์เน็ต (Internet Governance)

2) ข้อเสนอแนะที่เกี่ยวข้องกับกฎหมาย ควรแก้ไขเพิ่มเติมพระราชบัญญัติว่าด้วยการกระทำความผิดเกี่ยวกับคอมพิวเตอร์ พ.ศ. 2550 และ (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2560 โดยแยกอาชญากรรมคอมพิวเตอร์ที่กระทำต่อระบบคอมพิวเตอร์ ออกจากการกระทำความผิดด้านเนื้อหาบนอินเทอร์เน็ต และมีการร่างพระราชบัญญัติว่าด้วยการกระทำความผิดด้านเนื้อหาบนอินเทอร์เน็ตเป็นการเฉพาะ รวมทั้งแก้ไขประเด็นภาระความรับผิดของตัวกลางซึ่งเป็นผู้ให้บริการอินเทอร์เน็ต พระราชบัญญัติว่าด้วยการรักษาความมั่นคงปลอดภัยทางไซเบอร์ พ.ศ. 2562 ควรแก้ไขเพิ่มเติมโดยมุ่งคุ้มครองระบบไม่ใช่แทรกแซงตรวจสอบเนื้อหาบนไซเบอร์ ตลอดจนการบังคับใช้พระราชบัญญัติคุ้มครองข้อมูลส่วนบุคคล พ.ศ. 2562 ต้องมีเป้าหมายเพื่อคุ้มครองข้อมูลส่วนบุคคลมากกว่าความมั่นคงของรัฐ

3) ข้อเสนอแนะเชิงปฏิบัติการที่เกี่ยวข้องกับการกระทำของรัฐ

3.1) หน่วยงานรัฐที่เกี่ยวข้องกับการกำกับดูแลเนื้อหาอินเทอร์เน็ต เช่น กระทรวงดิจิทัลเพื่อเศรษฐกิจและสังคม สำนักงาน กสทช. หน่วยงานในกระบวนการยุติธรรม เช่น สำนักงานตำรวจแห่งชาติ สำนักงานอัยการสูงสุด และศาล รวมทั้งหน่วยงานด้านความมั่นคง เช่น กองทัพ ควรปรับเปลี่ยนกระบวนทัศน์ในการส่งเสริมการเคารพความเป็นมนุษย์ สิทธิ และเสรีภาพในสังคมไทยอย่างแท้จริง โดยยึดคนเป็นศูนย์กลางในโลกจริงเพื่อเป็นฐานในการส่งเสริมสนับสนุนสิทธิเสรีภาพในโลกอินเทอร์เน็ต ในแง่ของการตีความบังคับใช้พระราชบัญญัติว่าด้วยการกระทำความผิดเกี่ยวกับคอมพิวเตอร์ พ.ศ. 2550 และ (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2560 ควรเป็นไปอย่างเคร่งครัด การยึดโยงกับกฎหมายอื่นๆ ควรตีความเท่าที่จำเป็น โดยเฉพาะความผิดตามประมวลกฎหมายอาญา มาตรา 112 และ 116

3.2) กระทรวงดิจิทัลเพื่อเศรษฐกิจและสังคม สำนักงาน กสทช. สถาบันการศึกษา ภาคเอกชน ภาคประชาสังคม และผู้ให้บริการอินเทอร์เน็ต ควรมีการรณรงค์ส่งเสริมการรู้เท่าทันสื่อ สารสนเทศ และดิจิทัล (Media, Information, and Digital Literacy: MIDL) และฝึกฝนสมรรถนะความฉลาดทางดิจิทัล (Digital Intelligence Quotient: DQ) รวมทั้งส่งเสริมการรู้เท่าทันดิจิทัล (Digital Literacy) สำหรับพลเมืองอินเทอร์เน็ต (Netizen) โดยเฉพาะประเด็นความรุนแรงบนโลกไซเบอร์ การมีส่วนร่วมทางการเมือง สิทธิและเสรีภาพในการชุมนุม เสรีภาพการเข้าถึงข้อมูลข่าวสาร และเสรีภาพสื่อออนไลน์ ซึ่งเป็นแนวคิดที่ต้องนำมาใช้ทำความเข้าใจที่จะยอมรับความแตกต่างลดการแบ่งขั้วทางการเมือง (Political Polarization) เพื่อเป็นฐานของกระบวนการสร้างและพัฒนาประชาธิปไตย

3.3) กระทรวงดิจิทัลเพื่อเศรษฐกิจและสังคม ไม่ใช้ควรใช้อำนาจรัฐในการกดดันให้แพลตฟอร์มต่างๆ บนอินเทอร์เน็ตปิดกั้นการแสดงความคิดเห็นของประชาชน หรือผูกขาดการชี้ความถูกผิดข้อข้อมูลข่าวสารไว้เฉพาะกับ

รัฐ แต่ควรใช้กลไกของผู้ให้บริการแพลตฟอร์มสื่อสังคมออนไลน์ในการกำกับดูแลเนื้อหาที่คาดว่าเป็นเท็จหรือผิดกฎหมายเพื่อให้แพลตฟอร์มต่างๆ ไปตรวจสอบตามหลักการสากล มากกว่าที่จะใช้เป็นประเด็นทางการเมือง และควรพัฒนากลไกการตรวจสอบข้อเท็จจริง และยับยั้งการแพร่กระจายข้อมูลที่บิดเบือนหรือข่าวปลอม ด้วยกระบวนการตรวจสอบข้อเท็จจริง (fact-checking) ที่มีความโปร่งใสเชื่อมโยงระหว่างรัฐ ผู้ให้บริการ ประชาชนผู้ใช้อินเตอร์เน็ต ภาคประชาสังคม และเป็นไปตามมาตรฐานสากล รวมทั้งมีการใช้เทคโนโลยีสมัยใหม่เข้ามาร่วมพัฒนากลไกนี้ด้วย

5.3.2 ข้อเสนอแนะเพื่อการศึกษาวิจัยต่อไป

1) ควรมีการศึกษาวิจัยการกำกับดูแลอินเทอร์เน็ตของกลุ่มทุนธุรกิจที่เกี่ยวข้องกับอินเทอร์เน็ต เพราะการกำกับดูแลอินเทอร์เน็ตไม่ได้มีเพียงอิทธิพลบทบาทของรัฐเพียงเท่านั้น ในยุคปัจจุบันกลุ่มทุนธุรกิจการสื่อสาร หรือแพลตฟอร์มดิจิทัลต่าง ๆ ล้วนเข้ามามีบทบาททั้งทางตรงและทางอ้อมต่ออินเทอร์เน็ตและผู้ใช้อินเทอร์เน็ตอย่างไม่รู้ตัว รวมทั้งในหลายกรณีข้อจำกัดของกลไกรัฐส่งผลให้อำนาจรัฐก็สูญเสียอธิปไตยไซเบอร์และกฎหมายก็ไม่อาจทัดทานฉุดรั้งพลังของตลาดในระบบทุนนิยมได้

2) ควรมีการศึกษาวิจัยเกี่ยวกับการกำกับดูแลอินเทอร์เน็ตของรัฐต่อไปในอนาคต เนื่องจากความเปลี่ยนแปลงทางเทคโนโลยีอินเทอร์เน็ตในการเข้าสู่ยุค Web 4.0 นับตั้งแต่ พ.ศ. 2564 ที่รวดเร็วมีความซับซ้อนมากขึ้น ตลอดจนการแก้ไขเพิ่มเติมกฎหมาย ปรับปรุงมาตรการ นโยบาย การกระทำของรัฐ ในการควบคุมกำกับอินเทอร์เน็ตมีแนวโน้มที่จะขยายตัวตามไปด้วยเช่นกัน

3) ควรมีการศึกษาวิจัยในเชิงปริมาณ หรือการวิจัยแบบผสานวิธี เพื่อขยายฐานการเก็บรวบรวมข้อมูลจากมุมมองทัศนคติของผู้ใช้อินเทอร์เน็ตให้กว้างขวางมากขึ้น

4) ควรมีการศึกษาในประเด็นปัญหาใหม่ๆ ของอินเทอร์เน็ต เช่น การวิจัยเรื่องอินเทอร์เน็ตกับการแบ่งขั้วทางการเมือง (Political Polarization) ในประเทศไทย อันเป็นผลจากปรากฏการณ์ห้องแห่งเสียงสะท้อนออนไลน์ (Echo Chamber) หรือการวิจัยเรื่องความเปลี่ยนแปลงทางสังคมกับการพัฒนาประชาธิปไตยดิจิทัลของไทยเปรียบเทียบกับต่างประเทศ เพื่อศึกษาอิทธิพลของการโน้มน้าวทางเทคโนโลยีและการออกแบบดิจิทัลเพื่อการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรม (Persuasive Technology and Digital Design for Behavior Change) เป็นต้น